

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

Kateřina Banýrová

**Přínosy mezigeneračních programů zaměřených na čtení dětem
z pohledu participujících seniorů**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2018

Vedoucí práce:

PhDr. Michal Šerák, Ph.D.

Prohlašuji,

že tuto bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

datum

.....

podpis autorky

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Michalu Šerákovi, Ph.D. za cenné rady a vstřícnost při vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Evě Kyselé, Ph.D. za konzultaci k empirickému šetření. Velké poděkování patří také Lindě Obrtelové a Kateřině Karbanové za jejich spolupráci při získávání respondentů.

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce se zabývá mezigeneračními programy. Konkrétně řeší přínosy mezigeneračních programů orientovaných na čtení dětem v mateřských školách z pohledu participujících seniorů a vliv účasti v programech tohoto typu na well-being zúčastněných jedinců. Práce je členěna do čtyř kapitol. První kapitola se věnuje úvodu do mezigenerační problematiky a mezigeneračním vztahům v české společnosti. Druhá kapitola představuje programy mezigeneračního charakteru jakožto prostor pro mezigenerační učení a poukazuje na jejich potenciál pro budování mezigenerační spolupráce a porozumění. Vzhledem k tématu práce se třetí kapitola zaměřuje již konkrétně na přínosy mezigeneračních programů pro seniory v souvislosti s well-being participujících jedinců. Poslední kapitola se věnuje empirickému šetření, jehož cílem je identifikace a analýza psychosociálních přínosů programu Přečti, které participující senioři reflektují a přisuzují své účasti v programu orientovaném na čtení dětem v mateřských školách.

Klíčová slova: mezigenerační programy, mezigenerační učení, přínosy mezigeneračních programů, well-being, senioři

Abstract

The presented bachelor thesis is concerned with intergenerational programmes. In particular, it deals with benefits of intergenerational programmes oriented towards reading to children in kindergartens from the viewpoint of the participating elders and the influence of the participation in such programmes on the participants' well-being. The thesis is divided into four chapters. The first chapter is devoted to the introduction to the intergenerational issues and intergenerational relations in Czech society. The second chapter presents intergenerational programmes as a space for intergenerational learning and points to their potential for building intergenerational cooperation and understanding. Due to the topic of the thesis, the third chapter concentrates on the benefits of intergenerational programmes for the elderly in relation with the participants' well-being. The last chapter is concerned with empirical research, the goal of which is the identification and analysis of psychosocial benefits of the programme Přečti as reflected by the participating elders and attributed to participation in the programme oriented to reading to children in kindergartens.

Keywords: intergenerational programmes, intergenerational learning, benefits of intergenerational programmes, well-being, elders

Obsah

0	Úvod	7
1	Mezigenerační vazby v kontextu vybraných sociálních změn	9
1.1	Stárnutí populace v České republice	9
1.2	Ageismus v české společnosti	13
1.3	Soudobá podoba instituce rodiny a prarodičovské role	16
2	Mezigenerační programy	20
2.1	Charakteristika mezigeneračního učení	20
2.2	Charakteristika mezigeneračních programů	21
2.2.1	Typologie mezigeneračních programů	23
2.2.2	Příklady mezigeneračních programů realizovaných v České republice	24
2.2.3	Charakteristika programu Přečti	25
3	Potenciální přínosy mezigeneračních programů pro participující seniory	28
3.1	Vymezení pojmu well-being	28
3.2	Well-being seniorů z pohledu teorie uspokojování potřeb	29
3.3	Psychosociální přínosy mezigeneračních programů přispívající k well-being participujících seniorů	31
4	Empirické šetření: Přínosy mezigeneračního programu Přečti orientovaného na čtení dětem z pohledu participujících seniorů	33
4.1	Metodika	33
4.1.1	Cíl empirického šetření	33
4.1.2	Výzkumný vzorek	33
4.1.3	Metoda sběru dat	34
4.1.4	Metoda analýzy kvalitativních dat	35
4.2	Interpretace získaných dat	35
4.2.1	Přínosy vyplývající z aktivity	36
4.2.2	Přínosy vyplývající z kontaktu s dospělými do programu zapojenými jedinci	37
4.2.3	Přínosy vyplývající z kontaktu s dětmi	38
4.3	Diskuze	41
5	Závěr	44
6	Soupis bibliografických citací	46
7	Přílohy	56
7.1	Příloha A: Informovaný souhlas	56

0 Úvod

Vlivem demografického vývoje nabývá na významu problematika mezigeneračních vztahů a společně s ní téma sociální inkluze seniorů. V rámci zachování společenské prosperity se hovoří o nezbytnosti transformace jejich sociální role a o nutnosti integrace jedinců vyššího věku do společenského života. Proti této žádoucí změně ovšem působí protichůdné síly jako je ageismus či částečné oslabování rodinných vazeb, o čemž podrobněji pojednává první kapitola.

Druhá kapitola představuje mezigenerační programy jako prostředek bourání stereotypů a budování mezigenerační solidarity. Pozornost je věnována charakteristice mezigeneračního učení, jelikož právě v rámci oboustranně výhodné mezigenerační výměny dochází k předávání cenných instrumentálních i nadstavbových obsahů vedoucích k rostoucímu mezigeneračnímu porozumění. Vzhledem k zaměření práce se dále kapitola věnuje specifickému prostředí, ve kterém k mezigeneračnímu učení dochází, tedy mezigeneračním programům: jejich charakteristice, dělení a příkladům mezigeneračních aktivit realizovaných v českém prostředí. Poslední podkapitola potom představuje podrobněji program Přechti a zdůvodňuje výběr jeho účastníků pro empirické šetření.

Mezigenerační programy jsou chápány jako aktivity prospěšné jak pro společnost, tak pro účastníky všech generací. Třetí kapitola se zaměřuje na vliv účasti v mezigeneračním programu na vybranou skupinu účastníků se jedinců a dále pojednává o přínosech mezigeneračních programů pro participující seniory. Nejprve jsou stručně nastíněny potenciální benefity vyplývající z mezigeneračních aktivit a následně je pozornost zúžena na psychosociální přínosy, které přispívají k well-being zúčastněných seniorů.

Poslední kapitola představuje empirické šetření, které navazuje na poznatky z předchozích kapitol. Realizované kvalitativní šetření cílí na uvědomované psychosociální přínosy, které participující senioři přisuzují účasti v mezigeneračním programu Přechti, který je orientován na čtení dětem v mateřských školách. V dílčích podkapitolách jsou rozepsány volené metody, interpretace dat a diskuze výsledků.

Cílem bakalářské práce je identifikace a analýza psychosociálních přínosů mezigeneračních programů orientovaných na čtení dětem v mateřských školách, které zúčastnění senioři reflektují a přisuzují své účasti v programu tohoto typu. Dílčí otázkou je, zda programy orientované na čtení dětem v mateřských školách přispívají k pocitu osobní pohody účastnících se seniorů, přičemž na well-being je v rámci práce nahlíženo z perspektivy teorie uspokojování potřeb. K dosažení cíle bylo využito rešerše odborné literatury a vlastního empirického kvalitativního šetření.

Mezigeneračním tématům není v české odborné literatuře věnována přílišná pozornost. Z odborníků, kteří se dlouhodobě věnují nejen praxi, ale i teorii mezigenerační problematiky, lze jmenovat především Miladu Rabušicovou a kolektiv autorů. V zahraničí je výzkum v této oblasti běžnější než v českém prostředí. Zásadním zdrojem tak pro bakalářskou práci byly společně s příspěvky Milady Rabušicové a kolegů, příspěvky zahraničních autorů jako je například Hatton-Yeo, Jarrott, Newman a další. K popisu nadcházející proměny věkové struktury obyvatel, která významně přispívá k rostoucímu významu mezigeneračních témat, bylo využito dat Českého statistického úřadu. Zdrojem informací o představovaných mezigeneračních programech realizovaných v České republice se staly především webové stránky těchto programů či příslušných organizací.

1 Mezigenerační vazby v kontextu vybraných sociálních změn

Klíčovým termínem mezigenerační problematiky je pojem generace. Organizace spojených národů (UN, 2001, s. 68) za generaci považuje specifickou skupinu lidí s alespoň jedním zásadním společným rysem. Může se jednat jak o „...skupinu jedinců narozených v určitém období, kteří prožívají život a zásadní změny v tutéž dobu, tak o skupinu osob nacházejících se v různých časech v určité životní fázi“ (tamtéž, s. 68, přeložila K.B.).

Jandourek (2001, s. 91) ve své definici akcentuje význam kulturních a historických vlivů a vymezuje generaci jako „seskupení příbuzných věkových skupin nebo ročníků, které prošly socializačním procesem v podobných historických a kulturních podmínkách“, případně jako „seskupení lidí, kteří prodělali podobnou historickou zkušenost (válku, krizi).“

Sociologická encyklopedie pojem generace charakterizuje jako „velkou, sociálně diferencovanou skupinu osob, které jsou spojené dobově podmíněným stylem myšlení a jednání a prožívající podstatná období své socializace ve shodných historických a kulturních podmínkách“ (Kabátek, 2018, nestránkováno). Ve své definici tak zdůrazňuje nejen, že se jedná o skupinu jedinců, které spojuje podobná životní zkušenost a podmínky, ve kterých příslušníci dané generace vyrůstali, ale zároveň že tyto podmínky ovlivňují jejich myšlení a jednání.

Sdílené historické a kulturní zkušenosti, které jednu generaci spojují, ji ovšem zároveň vzdalují od generací dalších. Každá generace „...mluví jiným jazykem, jiným způsobem vidí svět a jiným způsobem jedná. Na stejnou společenskou událost reaguje rozdílně“ (Kubátová, 2010, s. 227). Tyto skutečnosti se pak mohou stávat společně s předsudky zdrojem vzájemného neporozumění a mezigeneračních konfliktů, a narušovat tak mezigenerační solidaritu a společenskou pospolitost. V tomto kontextu je právě nejstarší generace obvykle chápána jako náchylná k sociálnímu vyloučení, přičemž v soudobé společnosti lze sledovat jevy, které k růstu této pomyslné mezigenerační propasti přispívají.

1.1 Stárnutí populace v České republice

Z hlediska demografického vývoje zažívá Česká republika tzv. populační stárnutí. Jedná se o změny ve věkové struktuře obyvatelstva, kdy dochází k nárůstu podílu osob ve věku 65 let a starších. Tento jev je zapříčiněn převážně dvěma významnými tendencemi, a to prodlužující se střední délkou života (zvyšující se naději na dožití) a nízkou úhrnnou

plodností (Evropská komise, 1999, s. 7). Dle střední varianty Projekce obyvatelstva České republiky (ČSÚ, 2013, s. 1) se střední délka života v roce 2100 zvýší u mužů z nynějších 76,2 let (ČSÚ, 2017, nestránkováno) na 86,6 let. U žen se bude jednat o nárůst z nynějších 82,1 (tamtéž, nestránkováno) na 91,1 let. Oproti předpokladu Projekce (ČSÚ, 2013, s. 1) se míra úhrnné plodnosti v roce 2016 zvýšila na 1,6 dítěte na ženu (ČSÚ, 2017, nestránkováno). Stále se ovšem pohybujeme hluboko pod hranicí přirozené obnovy populace (dochází tedy k přirozenému úbytku populace, kdy rozdíl mezi počtem živě narozených a zemřelých v určitém časovém období nabývá záporných hodnot) a při této míře úhrnné plodnosti nejsme schopni, ani při zohlednění migrace, stárnutí populace zabránit (Štyglarová, Němečková, Šimek, 2014, nestránkováno).

Stejně tak jako výše popsané predikce jsou pro následující vývoj klíčové i nerovnosti ve věkovém složení, které vznikaly v minulosti. „Jednotlivými věkovými kategoriemi budou procházet silné a slabé ročníky narozené v někdejších vlnách vysoké a nízké porodnosti“ (Štyglarová, Němečková, Šimek, 2014, nestránkováno). Dle Projekce (ČSÚ, 2013, s. 5) zaznamená Česká republika markantní nárůst podílu populace ve věku 65+ let od konce 30. let 21. století, kdy se k populačně silným „poválečným“ ročníkům konce 40. a 50. let 20. století v seniorském věku připojí i populačně silné ročníky 70. let téhož století, tzv. Husákových dětí, přičemž skupinu dospělých a dětí budou tvořit generace výrazně populačně slabší. Předpokládaného maxima dosáhne podíl seniorské populace v roce 2060, kdy vzroste z nynějších 18,8 % (ČSÚ, 2017, nestránkováno) na 34 % (ČSÚ, 2016, nestránkováno).

Pokud se hovoří o seniorském věku a seniorské populaci, je třeba charakterizovat pojem senior, jelikož jeho vymezení není jednoznačné. Obvykle je chápán jako „...starší člověk, ale také nejstarší a zpravidla vážený člen nějakého společenství“ (Haškovcová, 2012, s. 148). Organizace spojených národů definuje seniora na základě chronologického věku jako osobu starší 60 let (UN, 2015, s. 1). Světová zdravotnická organizace uvádí, že většina vyspělých zemí stanovuje hranici seniorského věku na 65 let (WHO, 2002, nestránkováno). Stejně tak je i v nadcházejícím textu pro účely této práce senior chápán jako jedinec ve věku 65 let a starší.

Výše popsany demografický vývoj s sebou přináší řadu rizik. Mezi předpokládané negativní dopady populačního stárnutí, diskutované v odborných textech a strategických dokumentech, se řadí například zvyšující se náklady v oblasti sociálních služeb, zdravotnictví a důchodového systému, úbytek ekonomicky aktivních obyvatel, a tedy celkové rostoucí ekonomické zatížení země. Potenciálně může také docházet ke snižování kvality

poskytovaných zdravotních a sociálních služeb či k sociálnímu vylučování početně narůstající skupiny osob ve vyšším věku. Z pozitivních dopadů lze jmenovat například vznikající prostor pro rozvoj tzv. stříbrné ekonomiky, prostor pro častější mezigenerační kontakt či potenciál pro zlepšení kvality života seniorů. Následující text podrobněji představuje vybrané názory na důsledky populačního stárnutí a poukazuje na možnost společnosti tyto dopady ovlivňovat.

Jak již bylo řečeno, ve spojitosti s klesajícím podílem ekonomicky aktivního obyvatelstva a s rostoucími náklady hrazenými z veřejných zdrojů je stárnutí populace prezentováno jako závažná ekonomická hrozba. V této souvislosti je vypočítáván například Index závislosti, tj. počet postproduktivních jedinců dělený počtem ekonomicky aktivních jedinců (WHO, 2002, s. 9), který „...charakterizuje ekonomické ‚zatížení‘ produktivní složky obyvatelstva ‚postproduktivními‘ penzisty“ (Čevela a kol., 2014, s. 23). Častěji užívaným a v rámci Projekce obyvatelstva České republiky sledovaným ukazatelem je ovšem Index ekonomického zatížení, který porovnává počet osob v ekonomicky aktivním věku se součtem postproduktivních a preproduktivních jedinců. Ať už vymezíme skupinu ekonomicky aktivních osob obvykle užívaným věkem 15–64 let, nebo v současnosti vzhledem k prodlužující se délce studia a pozdějšímu vstupu jedinců na trh práce zdánlivě vhodnějším vymezením 20–64 let, dle Indexu ekonomického zatížení se bude Česká republika v nadcházejících letech nevyhnutelně potýkat s rostoucí ekonomickou zátěží (ČSÚ, 2013, s. 7). Dle Projekce (tamtéž, s. 7), která pracuje s odhady počtů reálně ekonomicky aktivních a neaktivních jedinců, dosáhne Index ekonomického zatížení maxima v roce 2056, kdy jeho hodnota vzroste z nynějších zhruba 70 % na 85 %.

Pomyslný otazník potom visí nad dělením jedinců na základě ekonomické aktivity na preproduktivní, produktivní a postproduktivní. Někteří autoři (např. Čevela a kol., 2014, s. 23 nebo Hasmanová Marhánková, 2014, s. 10) uvádějí tyto termíny v uvozovkách. Upozorňují tím na fakt, že současné ekonomické chápání produktivity opomíná jiné možnosti, kterými i „postproduktivní“ jedinec může společnosti přispívat.

Jak bylo zmíněno výše, jedním z důvodů stárnutí populace je prodlužující se střední délka života, která se zvyšuje společně se zlepšujícími se životními podmínkami a rozvojem v oblasti zdravotnictví. Dle Čevely, Kalvacha a Čeledové (2012, s. 83) se očekává, že budoucí senioři budou pravděpodobně do seniorského věku dožít ve srovnání s nynějšími seniory v lepším zdravotním a funkčním stavu a s odlišnými životními ambicemi a aspiracemi. „Význam i role seniorů se nutně změní“ (tamtéž, s. 83). Titíž autoři (2012, s. 76) také píší, že

„...sociálně ekonomický problém není ‚katastrofální přibývání seniorů‘, tedy gerontofobní demografická panika, nýbrž nedostatek pracovních a jiných produktivních příležitostí pro stárnoucí lidi, jejich zbytečné odpadávání, či vytlačování do ekonomické závislosti a marnění jejich sociálně ekonomického potenciálu.“

Evropská komise, Světová zdravotnická organizace či Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj svými doporučeními v rámci strategických dokumentů (např. *Active Ageing: A Policy Framework, Global strategy and action plan on ageing and health (2016–2020)*, *Maintaining Prosperity in an Aging Society, Towards a Europe of All Ages, World Report on Aging and Health* apod.) také upozorňují na fakt, že právě zásahy společnosti v oblasti zdravotnictví a sociální péče, profesního prostředí, vzdělávání, sociální inkluze a řadě dalších, jsou vlivy, které působí na výslednou podobu dopadů populačního stárnutí. Ze zmíněných a dalších zahraničních dokumentů potom vychází i české strategie v oblasti přípravy na stárnutí, jako jsou například *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007*, *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012* či *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017*, které obdobně jako zahraniční dokumenty stanovují cíle a opatření směřující právě ke zmírnění či eliminaci negativních dopadů populačního stárnutí (MPSV, 2017, nestránkováno).

O závislosti mezi schopností adaptace na demografický vývoj a mírou zatížení společnosti píše i Hasmanová Marhánková (2014, s. 9): „Není to...samotný proces demografického stárnutí, který by představoval hrozbu pro společnost. Nebezpečné je především ignorování změn, které přináší.“ Upozorňuje na nezbytnost transformace zdravotnického, sociálního a důchodového systému a zároveň vyzdvihuje nutnost redefinice role seniorů jak na pracovním trhu, tak ve veřejném a rodinném životě (tamtéž, s. 10).

Čevela, Kalvach a Čeledová, (2012, s. 76) dále upozorňují, že vzhledem k budoucímu populačnímu vývoji jsou zapotřebí jisté změny, a to mimo jiné „...v oblasti motivace, úpravy pracovních podmínek, vzdělávání i preventivní geriatry, rehabilitačně rekondičních programů a podmínek pro skloubení osobního života (včetně péče o vnoučata a velmi staré rodiče) se zaměstnáním.“

Vliv stárnutí populace na mezigenerační vztahy může být jak negativní, tak pozitivní. Příležitost lze vidět v možné redefinici role seniorů jakožto aktivních jedinců nesoucích a předávajících jedinečné poznatky a zkušenosti. Jako pozitivum je vnímán také rostoucí

prostor pro častější mezigenerační kontakt, vedoucí k obohacení setkávajících se jedinců a k bourání negativních stereotypů vyplývajících z nedostatku osobních zkušeností (Rabušicová a kol., 2016, s. 22–23). Za riziko v oblasti mezigeneračních vztahů lze potom považovat spojování případných negativních dopadů populačního stárnutí se skupinou jedinců ve vyšším věku, a tedy vznik či přiživování negativních nálad vůči seniorům.

1.2 Ageismus v české společnosti

Změna ve vnímání seniorů a jejich společenské role se stává jedním z předpokladů úspěšné adaptace společnosti na nadcházející demografický vývoj. V tomto kontextu bývá právě ageismus považován za protichůdnou sílu působící proti žádoucímu bourání stereotypů.

Vidovičová a Rabušic (2005, s. 6) definují ageismus jako „...ideologii založenou na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu, manifestovanou skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na základě jejich příslušnosti k určité kohortě/generaci.“

Světová zdravotnická organizace (WHO, 2018, nestránkováno, přeložila K.B.) ageismus charakterizuje jako „...stereotypní uvažování, předsudky a diskriminaci lidí na základě jejich věku.“ Dále píše, že ageismus přispívá k sociální exkluzi starších jedinců z místních komunit.

„Základním principem ageismu je rozlišování osob, jejich schopností a vlastností na irelevantním základě, jakým je chronologický věk...“ (Vidovičová, 2008, s. 114). Tato forma uvažování se vyznačuje přesvědčením, že „věk může sloužit jako dostatečně vypovídající charakteristika člověka“ (Hasmanová Marhánková, 2014, s. 11). Vlivem ageistického smýšlení potom může docházet k věkově diferenciacímu chování, tedy diskriminaci jedinců na základě jejich věku (Vidovičová, 2008, s. 114). Ageismus lze pozorovat ve většině oblastí společenského života (Vidovičová a Rabušic, 2005, s. 12). Přestože není primárně spojován se stereotypizací a diskriminací pouze na základě vysokého věku, vzhledem k tématu práce bude předmětem zájmu právě ageismus v souvislosti se seniory.

Jako všude ve světě i v české společnosti v sobě lidé nesou určité stereotypní představy, přičemž jedním ze znaků, který na sebe zmíněné stereotypy váže, je právě věk. Z výsledku

šetření Saka a Kolesárové-Sakové (2008, s. 17), které se zaměřovalo na názory a postoje populace starší patnácti let ve vztahu k osobám vyššího věku, vyplynulo, že více jak polovina obyvatel shledává současné seniory odlišné od dřívější generace seniorů. Dle respondentů se liší aktivnějším životním stylem i v pozdějším věku, možnostmi a chutí cestovat, vyšší vzdělanostní úrovní a lepšími technickými dovednostmi (tamtéž, s. 40). Z výše uvedeného se zdá, že obyvatelstvo již začíná reflektovat měnící se charakteristiky nastupující seniorské generace. Dle výzkumu Vidovičové (2008, s. 150), zaměřeného na postoje lidí ke stáří a na konkrétní zkušenosti respondentů s projevy ageismu, ovšem stále více jak 50 % populace souhlasilo s výroky, že:

„Mnoho starých lidí se v současném světě nevyzná.

Většina starých lidí se cítí osamělá.

Starý člověk už má nejlepší roky života za sebou.

Staří lidé jsou dnes vyřazeni z mnoha oblastí veřejného života.

Staří lidé představují pro státní rozpočet příliš velkou zátěž.“

Zhruba polovina respondentů také uvedla, že by starší pracovníci „...měli uvolňovat svá místa mladším, protože ti jsou schopnější a výkonnější“ (tamtéž, s. 151). Přestože dle dotazníkového šetření společnosti Markent (2006, s. 16) zaměstnavatelé přisuzovali starším pracovníkům veskrze pozitivní charakteristiky, při možnosti volby by dala před pracovníkem v důchodovém věku většina z dotázaných zaměstnavatelů přednost absolventovi, mladému člověku, který právě založil rodinu či matce čerstvě po mateřské dovolené (tamtéž, s. 18).

Předsudky mladých lidí vůči seniorům se zabývala ve své dizertační práci i Trusínová (2014). Šetření, kde skupinu juniorů tvořili respondenti ve věku 19–28 let, odhalilo „stereotypy týkající se zejména pasivity seniorů, tedy představ o jejich neochotě prožívat nové věci, učit se, pěstovat zájmy a podílet se na společenském dění“ (tamtéž, s. 96). Jako hlavní zdroj ageismu seniorů (respondenti ve věku 63–83 let) vůči mladým byly identifikovány „...výhrady vůči životnímu stylu současné mladé generace a nespokojenost s postavením seniorů ve společnosti, na jehož konstrukci se podílejí právě mladí“ (tamtéž, s. 105). Zatímco junioři „...podmiňovali zlepšení mezigeneračních vztahů zejména změnou v chování seniorů tak, aby si byly věkové skupiny podobnější, senioři častěji zdůrazňovali potřebu vzájemné tolerance k existujícím odlišnostem“ (tamtéž, s. 104).

Pokud hovoříme o ageismu, který chápeme mimo jiné jako „...rozlišování osob, jejich schopností a vlastností na irrelevantním základě, jakým je chronologický věk...“ (Vidovičová, 2008, s. 114), potom lze namítnout, že výzkumy, kterými zjišťujeme názory veřejnosti na vlastnosti a schopnosti lidí v určité věkové kategorii, jsou samy o sobě ageistické a každá zaznamenaná odpověď kromě odpovědi „nemohu soudit pouze na základě věku“ může být brána rovněž jako ageistická. Předmětem zájmu ovšem v tomto případě není míra ageismu ve společnosti, ale povaha a obsah stereotypů, které společnost sdílí.

V kontextu demografického vývoje a percepce seniorů v české společnosti se často hovoří o tzv. demografické panice (případně panice z demografie či populační panice). Jedná se o výrazné obavy ze stárnutí populace a s ním spojených hrozeb, které přispívají k negativním náladám vůči starým lidem (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 108). Tato panika je zakořeněná v předpokladu, že „blahobyt národa, ať už vyjádřený a měřený pokrokem, technologiemi, kulturou či bohatstvím, je přímo závislý na věkovém složení populace“ (Bytheway, 1995, s. 53).

Z výsledků evropského šetření Eurobarometer (Evropská komise, 2012, s. 39) vyplynulo, že česká populace nad 15 let má tendence vnímat rostoucí podíl osob starších 65 let negativně. Dle výzkumu Saka a Kolesárové-Sakové (2008, s. 89) potom více jak polovina obyvatel České republiky považuje společnost, vzhledem k demografickému vývoji, za nepřipravenou. Tyto výsledky naznačují, že zdrojem obav a nelibosti nemusí být pouze samotní senioři, ale i strach z negativních následků plynoucích z přesvědčení, že společnost není schopná na demografickou změnu adekvátně reagovat.

Stereotypní uvažování, o kterém bylo pojednáváno výše, potom může vést k projevům věkově diferenciatního chování – diskriminaci. Vidovičová na základě výzkumu (2008, s. 196) potvrzuje, že společně se stereotypizací existuje v české společnosti i behaviorální forma ageismu. Přesněji, že lidé jsou přesvědčeni, že ji zažívají, a tedy že existuje.

Výsledky European Social Survey v oblasti ageismu a mezigeneračních vztahů, které ve svém článku shrnuje Trusinová (2013, s. 31), ukázaly, že zkušenost s diskriminací na základě věku má 54 % obyvatel. Dle šetření Eurobarometru (Evropská komise, 2012, s. 31–33) se s ní Češi nejčastěji setkávají v profesním prostředí. Oběťmi se stávají převážně lidé ve věku 15–29 let a 70+ let (Trusinová, 2013, s. 32). Ve skupině dotázaných seniorů zažil

špatné jednání zhruba každý druhý jedinec. S nedostatkem respektu se setkaly dvě třetiny seniorů (tamtéž, s. 32).

Lze konstatovat, že identifikované stereotypní uvažování (vedoucí v některých případech k diskriminačnímu jednání), vzhledem k převažující negativní povaze stereotypních představ o stáří a seniorech, nepříznivě ovlivňuje nejen život osob vyššího věku, ale i mezigenerační vztahy v české společnosti. Výsledky výše citovaných výzkumů tak poukazují na potřebnost iniciativ přispívajících k bourání stereotypů a k formování pozitivních postojů vůči seniorské problematice.

Cílem protiageistických snah se jeví tzv. bezvěká společnost participativní dospělosti, kterou Čeledová, Kalvach a Čevela (2016, s. 41–42) vymezují jako společensky, pracovní a občansky angažovanou nediskriminující společnost všech dospělých jedinců, kteří jsou si vědomi svých práv a povinností, a kterým v zodpovědné angažovanosti nebrání jejich věk. Dle Vidovičové (2008, s. 198) ovšem zároveň nesmíme ignorovat v sociálním prostoru se objevující požadavek na vnímání a respektování specifik s věkem se měnících potřeb. Ideálem se zdá být vcelku paradoxní kompromis mezi nerozlišováním osob na základě věku a senzitivitou k jejich rozdílným potřebám, tedy kompromis mezi bezvěkou a věkově uvědomělou společností (tamtéž, s. 199).

1.3 Soudobá podoba instituce rodiny a prarodičovské role

Mezigenerační vztahy ve společnosti výrazně ovlivňuje i podoba rodinného soužití. Současná rodina se vyznačuje svou křehkostí, variabilitou a individualizací (Možný, 2006, s. 197). Soužití s prarodiči není typické (Rabušicová a kol., 2016, s. 25). Mezigenerační kontakt tedy funguje na bázi dobrovolnosti, čímž může docházet ke klesající četnosti mezigeneračních setkání. Na druhé straně prodlužující se střední délka života otevírá nový prostor pro setkávání s rodiči a prarodiči i v dospělém věku (tamtéž, s. 25). O podobě mezigeneračních vztahů v rodině a soudobé roli prarodičů pojednává následující text.

V českých podmínkách se v období socialismu zformoval typ tzv. pomáhající babičky (Haškovcová, 2010, s. 61). Ženy odcházely do důchodu ještě ve středním věku, a běžně přejímaly péči o vnoučata, aby dcera nebo snacha mohly po ukončení mateřské dovolené nastoupit zpět do zaměstnání (tamtéž, s. 61). I po nástupu dětí do školy babičky nezůstávaly stranou a bylo zvykem, že materiálně podporovaly rodinu nejrůznějšími domácími výrobky, jako jsou například zavařené potraviny, pletené oděvy a podobně (tamtéž, s. 62).

Na otázku, zda je typ pomáhající babičky/dědečka tzv. na plný úvazek v dnešní době přežitkem se zaměřily ve svém šetření Vidovičová, Galčanová a Petrová Kafková (2015). S výrokem, že tento typ prarodiče je přežitkem, rozhodně nesouhlasilo 46 % dotázaných seniorů (50–70 let), rozhodně souhlasilo 23 % respondentů a 31 % nebylo rozhodnuto (tamtéž, s. 768). Hasmanová Marhánková (2010, s. 11) na základě dat z výzkumu SHARE uvádí, že „...čeští senioři jsou charakterističtí vysokým zapojením do péče o vnučata...“, a že „rodičovství je vnímáno jako v podstatě nikdy nekončící závazek, který kontinuálně přechází směrem k dalším generacím“ (tamtéž, s. 11). Vidovičová, Galčanová a Petrová Kafková (2015, s. 770) také potvrzují participaci prarodičů na péči o vnučata a na základě svého šetření konstatují, že v nepřítomnosti rodičů pravidelně hlídá vnučata 53 % prarodičů. Hasmanová Marhánková a Štípková (2014, s. 19) potom uvádějí, že za často nebo alespoň občas pečující (v nepřítomnosti rodičů) se označilo 60 % dotázaných seniorů. Z výše uvedených výsledků výzkumů tedy nelze usoudit, že by intenzivní pomoc s péčí o vnučata zcela vymizela z představ o prarodičovství.

Výsledky šetření Vidovičové, Galčanové a Petrové Kafkové (2015, s. 769) také ovšem ukazují, že míra souhlasu s výrokem: „typ babičky/dědečka na plný úvazek je přežitkem“ je výrazně vyšší u mladších respondentů (50–54 let) s vysokoškolským vzděláním. Vzhledem k rostoucímu počtu vysokoškoláků tedy tyto údaje mohou naznačovat potřebu většího prostoru pro výkon i dalších rolí u budoucích seniorů. Představu samozřejmě péče o vnučata nadřazenou vlastním zájmům odmítaly i respondentky (aktivní seniorky z center pro seniory) ve výzkumu Hasmanové Marhánkové (2010, s. 11–24), které prarodičovství vnímají jako vědomou a nesamozřejmou volbu jasně ohraničenou jejich dalšími zájmy (tamtéž, s. 24).

Výsledky výše zmíněných šetření tak naznačují proměnu představ o roli prarodiče a postupný ústup tzv. pomáhající babičky/dědečka na plný úvazek. Změny po roce 1989 jako je například širší spektrum možností v oblasti cestování, vzdělávání, budování kariéry, podnikání a dalších, měnící se společenské normy a aspirace, zvyšující se vzdělanostní úroveň, individualizace rodinného soužití a rostoucí geografická vzdálenost mezi rodinnými příslušníky či pozdější odchody do starobního důchodu a pravděpodobně i řada dalších faktorů přispěly a přispívají k postupné transformaci prarodičovské role.

Její podobu v dnešní společnosti lze vymezit jen velmi obtížně. Z výsledků výzkumů vyplývá, že intenzitu a povahu kontaktu s vnučaty ovlivňuje velké množství faktorů jako je například pohlaví prarodiče, vztah prarodiče s dítětem, zda se jedná o vnučata ze synovy

nebo dceřiny strany, geografická vzdálenost (Uhlenberg a Hammill, 1998, s. 283), věk prarodiče (Vidovičová, Galčanová a Petrová Kafková, 2015, s. 768), partnerská situace prarodiče (Hasmanová Marhánková a Štípková, 2014, s. 20) a další. Ve zprávě o rodině (Kuchařová a kol., 2017, s. 183) se uvádí, že roli hraje také rozvodovost a obecná destabilita partnerství, která může vést k narušování vztahů i mezi prarodiči a vnoučaty.

Hasmanová Marhánková a Štípková (2014, s. 21) identifikují tři osy, které roli prarodiče v rodině formují. Prvně se jedná o podobu péče, kterou prarodiče poskytují. Jako druhý faktor uvádějí autorky význam zapojení prarodičů pro chod rodiny. Roli hraje taktéž to, zda péči o vnoučata poptává rodič, či prarodič. Na základě šetření (tamtéž, s. 23–24) dále konstruují 5 typů babiček: „babička jako zaměstnání, babička na telefonu, babička jako vynucená pomoc, babička na zážitky a babička jako návštěva.“

Dellmann-Jenkins, Hollis a Gordon (2008, s. 42) v kontextu vymezení prarodičovské role uvádějí čtyři „podrole“, které by měl prarodič ve vztahu k vnoučeti vykonávat. Na základě shody respondentů považují za klíčové, aby prarodič vystupoval jako „přítel, učitel, vzor a společník při hrách“ (tamtéž, s. 42, přeložila K.B.).

Přes nejrůznější pojetí a chápání prarodičovské role se v šetření Vidovičové, Galčanové a Petrové Kafkové (2015, s. 767) zhruba polovina respondentů – prarodičů vyjádřila, že ve srovnání s ostatními vykonávanými rolemi (např. partner/ka, rodič, potomek, pracovník, kamarád/ka, dobrovolník/nice, ...) je právě ta prarodičovská role rolí nejdůležitější. Dvě třetiny respondentů – prarodičů ji potom hodnotí jako roli přinášející nejvíce štěstí a radosti (tamtéž, s. 767). Vztah s vnoučaty je pro seniory zdrojem rozptýlení, emočního obohacení, šancí vynahradit si to, co nestihli s vlastními dětmi či možností sdílet své zájmy a předávat zkušenosti (Lusso, 2011, s. 85–87).

Jak bylo zmíněno výše, vzhledem k demografickému vývoji se otevírá nový prostor pro delší rodinné mezigenerační setkávání, které má ovšem více dobrovolný charakter. Jak přesně se bude rodina a společně s ní role seniorů v rodině vyvíjet, není zcela jasné. „Klíčový význam pro další rozvoj má princip solidarity mezi generacemi, vzájemné respektování potřeb a požadavků a vzájemné ústupky starších a mladších“ (Zavázalová a kol., 2001, s. 25). Do budoucna pravděpodobně čím dál častěji využívaný model placených služeb, kdy rodinnou spoluprací nahrazuje služba placené třetí strany, je některými autory vnímán s určitou obavou. Například Haškovcová (2010, s. 79) uvažuje, zda to není „...příliš vysoká

cena za absolutní nezávislost a individuální svobodu...“ a že „... možná jednou budou mnozí občané vzpomínat na hřejivou náruč rodinné pospolitosti“ (tamtéž, s. 79). Závazalová a kol. (2001, s. 25) podotýkají, že „...hlavním životním zázemím pro starého člověka musí i do budoucna zůstat správně fungující rodina.“

2 Mezigenerační programy

V kontextu výše popsaných společenských změn si aktivity zaměřené na integraci seniorů do společenského života a na budování mezigeneračních vazeb získávají značnou pozornost. Následující kapitola se věnuje vymezení mezigeneračního učení jakožto procesu oboustranně obohacující výměny, která vede k rostoucímu mezigeneračnímu porozumění a následně mezigeneračním programům jakožto specifickému prostředí, kde k mezigenerační výměně a dochází.

2.1 Charakteristika mezigeneračního učení

Dle EAGLE (Hatton-Yeo, 2008, s. 3, přeložila K.B.) je mezigenerační učení charakterizováno jako „...proces, skrze který jedinci všeho věku získávají dovednosti, znalosti, ale také postoje a hodnoty, prostřednictvím každodenních zkušeností, ze všech dostupných zdrojů a všemi možnými způsoby v rámci svých ‚žitých světů‘.“

Zmíněná definice ovšem nepříliš zdůrazňuje mezigenerační podstatu věci. Je tedy žádoucí doplnit, že se jedná o interakci, při které se společně či jeden od druhého učí příslušníci rozdílných generací (ENIL, neuvedeno, s. 6), přičemž se může jednat o generace jdoucí po sobě či generace tzv. ob jednu (Rabušicová, Kamanová a Pevná, 2010, s. 130). Autoři Siebert a Seidel (Schmidt-Herta, Krašovec a Formosa, 2014, s. 148) výše zmíněné dělení na učení společné a učení jeden od druhého rozšiřují o třetí typ interakce, a to o učení jeden o druhém.

Mezigenerační výměna se od klasických učebních interakcí odlišuje tím, že poskytuje rozdílnou generační perspektivu. Velmi výrazné je tak mezigenerační učení v rámci tzv. učení dohromady, kdy jedinci nahlíží na stejný problém očima různých generací, přičemž zároveň dochází ke konfrontaci těchto odlišných přístupů (Schmidt-Herta, Krašovec a Formosa, 2014, s. 148).

Reciproční a oboustranně výhodný proces mezigeneračního učení potom přispívá k porozumění a respektu mezi příslušníky jednotlivých generací, napomáhá bourání stereotypů a růstu mezigenerační solidarity (ENIL, neuvedeno, s. 3). Obohacení všech zúčastněných vychází z předpokladu, že příslušníci rozdílných generací si vzájemně mají co předat, přičemž se může jednat o konkrétní vědomosti, dovednosti, zkušenosti, hodnoty, postoje či další učební obsahy.

V rámci obvyklých kategorií učení lze považovat mezigenerační učení za učení jdoucí napříč všemi typy (Rabušicová, Kamanová a Pevná, 2010, s. 130). Vyskytuje se tak v rámci jak zjevných, tak skrytých učebních interakcí (Brücknerová a Novotný, 2015, s. 148).

Z hlediska prostředí, ve kterém mezigenerační učení probíhá, rozlišují autorky Rabušicová, Kamanová a Pevná (2010, s. 130–131) učení v rámci rodiny, kurzů neformálního vzdělávání a v rámci mezigeneračních programů. Připouští také, že mezigenerační učení může probíhat i při dalších příležitostech. Jako příklad uvádějí učení na pracovišti nebo ve školách, které lze v případě oboustrannosti výměny mezi žákem a učitelem či mezi kolegy také považovat za učení mezigenerační. Vzhledem k cíli práce se následující text bude podrobněji věnovat prostředí mezigeneračních programů.

2.2 Charakteristika mezigeneračních programů

National Council on Ageing mezigenerační programy charakterizoval v roce 1981 jako „plánované aktivity, které záměrně spojují odlišné generace za účelem sdílení vzájemně prospěšných zkušeností“ (Newman a Hatton-Yeo, 2008, s. 32, přeložila K.B.).

UNESCO (Hatton-Yeo a Ohsako, 2000, s. 1, přeložila K.B.) vymezilo pro účely své mezinárodní studie mezigenerační programy jako „...prostředek záměrné výměny zdrojů a učení mezi generací mladých a starých, která je prospěšná pro jedince i společnost.“

V rámci projektu EAGLE (Hatton-Yeo, 2008, s. 3, přeložila K.B.) bylo stanoveno, že „...mezigenerační programy cíleně spojují jedince při vykonávání smysluplných a vzájemně prospěšných aktivit, které podporují porozumění a respekt mezi generacemi a mohou přispívat k soudržnosti komunit.“

Za charakteristické znaky mezigeneračních programů vyplývající z výše uvedených definic lze tedy označit participaci příslušníků z odlišných generací, záměrnost a cílevědomost vykonávaných aktivit a prospěšnost vzájemné interakce jak pro jedince, tak pro komunitu.

První mezigenerační programy se začaly objevovat v 60. letech 20. století převážně v USA (Rabušicová, Kamanová a Pevná, 2014, s. 107). K postupnému rozvoji docházelo v 70. letech téhož století v reakci na prohlubující se mezigenerační propast (Newman, 2000, s. 57). V 80. a 90. letech potom byly mezigenerační programy organizovány jako podpůrné

řešení sociálních problémů jako je například narůstající osamělost, snížená sebeúcta, vylučování ze škol, drogové závislosti či násilí (tamtéž, s. 57).

V odborné literatuře se v posledních desetiletích často hovoří o rostoucím významu mezigenerační problematiky a o potenciálu mezigeneračních programů reagovat na určité společenské změny (například Finn a Scharf, 2012, s. 2, Newman, 2000, s. 57, Kaplan, 2001, s. 4, Kamanová, Pevná a Rabušicová, 2016, s. 44 a další). Jak bylo podrobněji popsáno v první kapitole, demografický vývoj a s ním se pojící potřeba vytváření podmínek pro integraci starších jedinců do společenského života, individualizace rodinného soužití, nestabilita partnerství či narůstající geografická vzdálenost mezi členy rodin jsou impulzy zvyšujícího se zájmu o mezigenerační tematiku.

Zásadní rozměr mezigeneračních programů spočívá v přesahu individuálního přínosu pro participujícího jedince (Rabušicová a kol., 2016, s. 160). Buď přímo skrze vykonávání potřebných činností či nepřímo skrze posílení mezigeneračních vztahů tak prospívají mezigenerační programy nejen účastníkům, ale i společnosti obecně, a tak v sobě nesou potenciál k řešení řady sociálních otázek (tamtéž, s. 160). „Vedle zlepšení sociální soudružnosti vede podpora v této oblasti k vytvoření pozitivních intergeneračních sociálních vazeb prospívajících občanské společnosti, ovlivňuje kvalitu rodinného života, je přínosem v sektoru sociálních a zdravotních služeb a může kladně ovlivňovat i ekonomický rozvoj“ (MPSV, 2014, s. 24).

Nejčastěji zmiňovaným přínosem mezigeneračních programů pro společnost je odbourávání ageistického smýšlení účastníků programů. Jarrott (2011, s. 45) na základě obsahové analýzy 127 odborných textů konstatovala, že více než 53 % studií se zabývalo proměnou postojů zúčastněných k dalším generacím.

Například Adreoletti a Howard (2016, s. 54–55) ve svém šetření zjistili, že jak mladí, tak staří zaznamenali po absolvování mezigeneračního programu pozitivní změnu ve vnímání druhé zúčastněné skupiny. Většina účastníků reflektovala odbourání řady negativních stereotypů. Účastníci si také po skončení programu uvědomovali větší množství věcí, které mají s druhou generací společných. Obdobné výsledky, poukazující na redukci ageistického smýšlení (převážně vůči starší zúčastněné generaci), byly zjištěny i v dalších studiích (například Seefeldt, Jantz, Serock a Galper, 1977 či Dellmann-Jenkins, Lambert a Fruit, 1989). Empirická šetření potvrzují, že mezigenerační programy mohou sloužit jako nástroj pro odbourávání stereotypů, sblížení generací a budování mezigenerační solidarity

(například Sánchez a Torrano, 2013, s. 230, Andreoletti a Howard, 2016, s. 55, Sakurai a kol., 2016, s. 17). Crawford (2015, s. 396) také píše, že je třeba formovat pozitivní postoj nejen k seniorům, ale i ke stáří obecně, přičemž mezigenerační programy jsou prostředím, kde k takovému formování dochází.

2.2.1 Typologie mezigeneračních programů

Ve snaze zpřehlednit a kategorizovat rozmanitou praxi mezigeneračních programů vzniká řada typologií. Následující podkapitola představuje vybrané z nich, přičemž se zaměřuje na typologie vycházející z empirických podkladů. Při jejich výběru byl kladen důraz na rozdílnost úhlů pohledu na řešenou problematiku. Z hlediska významnosti nelze jednoznačně říci, zda má některá volená perspektiva větší význam než jiná.

První z uváděných typologií je založená na rozlišování převážně poskytující a převážně přijímající generace. Slovo převážně je použito, jelikož v rámci mezigeneračních programů se jedná o reciproční výměnu, tudíž nelze říci, že jedna generace je pouze příjemcem. Na základě tohoto dělení jsou stanoveny tři typy mezigeneračních programů, a to ty, kde generace starších napomáhá generaci mladších, kde generace mladších napomáhá generaci starších a programy, kde obě generace fungují rovnocenně k sobě navzájem či ve prospěch ostatních (Herrmann, Sipsas-Herrmann a Stafford, 2005, s. 124).

Další z možných dělení vycházející z empirických podkladů přináší projekt EAGLE (Hatton-Yeo, 2008, s. 7), kde jsou mezigenerační programy děleny na základě cílů, kterých by tyto programy měly a chtěly dosahovat. Jedná se o rozvoj komunity, bezpečnosti, a také vytváření míst pro mezigenerační setkávání; vzdělávání, trénink a učení; mentoring; prevenci násilného chování, předcházení konfliktům a problémům; sociální zapojení, aktivní občanství; zaměstnatelnost; zprostředkování historie a vzpomínek a zachování kulturního dědictví prostřednictvím ústní historie žijících svědků; podporu zdraví; zábavu a aktivní trávení volného času; či ochranu životního prostředí.

Crawford (2015, s. 398) ve svém článku nabízí další kategorizaci a rozděluje mezigenerační programy na základě povahy kontaktu na ty, kde dochází, a kde nedochází k přímému kontaktu účastníků. Programy, kde se účastníci setkávají, potom dále dělí na základě míry interaktivity na programy, kde jedna generace sleduje generaci druhou (například seniorské koncerty či divadlo), dále programy, v jejichž rámci vzniká krátkodobý

vztah (jednorázové společné aktivity nejružnějšího charakteru) a programy, kde je prostor pro dlouhodobější kontakt a vznik hlubšího vztahu (nejružnější opakované společné aktivity).

Rabušicová a kol. (2016, s. 166) dále strukturují programy dle jejich tematického zaměření do tří skupin: na programy kulturní; sociální a podpůrné; vzdělávací. Na základě analýzy mezigeneračních programů v České republice potom stanovili další typizaci založenou na roli mezigeneračního učení. Prvním typem jsou v tomto případě programy, kde je mezigenerační učení vnímáno jako přidaná hodnota, jelikož program vznikl za jiným primárním účelem. V programech druhého typu je mezigenerační učení využíváno k přenosu konkrétních obsahů. Třetí typ programů vymezuje mezigenerační učení jako samotný cíl programu, přičemž není jasně stanovený učební obsah.

Učební obsahy předávané v rámci mezigeneračních programů lze potom dělit na obsahy základní/instrumentální a rozšířené (Rabušicová a kol., 2016, s. 186–187). Základní obsahy vyplývají z tematického zaměření kurzu a mají instrumentální povahu. Obsahovou nadstavbu nazývají autoři rozšířeným obsahem, přičemž se jedná typicky o témata v oblasti sociálního učení, konkrétně například v oblasti hodnot či postojů.

Výše představené typologie budou později využity při charakteristice mezigeneračního programu *Přečti*, jehož účastníci jsou předmětem zájmu empirického šetření realizovaného v rámci této bakalářské práce.

2.2.2 Příklady mezigeneračních programů realizovaných v České republice

V následující podkapitole budou uvedeny příklady mezigeneračních programů realizovaných v České republice. Při hledání bylo využito internetového vyhledavače a klíčových slov: mezigenerační program, mezigenerační centrum, mezigenerační setkávání a mezigenerační dílny. Následný výběr probíhal s ohledem na to, aby byly zastoupeny programy, kde senioři pomáhají mladším, mladší pomáhají seniorům, a kde příslušníci obou generací fungují rovnocenně při společných činnostech. Dalším kritériem při výběru byl rok realizace projektu, přičemž hranice byla stanovena na programy fungující v roce 2016 a mladší.

První typ programů, kde senioři pomáhají mladším, reprezentuje například iniciativa *Trojlístek*. Jedná se o program, který si klade za cíl sblížení tří generací (děti, rodičů a tzv. náhradních prarodičů). Náhradní prarodiče v rámci projektu pomáhají s péčí o děti, přičemž pravidelné setkávání otevírá prostor pro navázání přátelského vztahu a může částečně

kompenzovat případný nedostatečný kontakt s vlastní rodinou (CRSP, nestránkováno, 2016). „Seznamování“ adoptivních prarodičů s rodinami se věnuje například i organizace Elpida či Seniorium. Do kategorie, kdy senioři primárně poskytují určitou službu mladším, lze řadit i programy zaměřené na čtení dětem, kdy senioři pravidelně docházejí do mateřských škol předčítat pohádky. Za příklady fungující praxe lze označit projekty Babička a dědeček do školky či projekt Přečti, kterému se bude práce podrobněji věnovat v rámci empirického šetření.

Druhou kategorií jsou programy, kde děti či mladiství pomáhají seniorům. Stejně tak jako existují tzv. adoptivní babičky a dědečci, existují tzv. adoptivní vnoučata. Konkrétně se jedná například o projekt Hodinový vnuk (MSK, 2016, nestránkováno), kdy studenti středních škol pravidelně navštěvují klienty domovů pro seniory. Smysl této aktivity vidí organizátoři v „...propojení energie a nadšení mladých se zkušenostmi a znalostmi dříve narozených“ (tamtéž, nestránkováno) a v pomoci těm, kteří ji potřebují. Služba, kterou mladí v programech tohoto typu seniorům poskytují, může být založená na společném trávení volného času při hrách, povídání, uměleckém tvoření, fyzických aktivitách, ale i například na předávání konkrétních znalostí a dovedností.

Posledním typem jsou programy, kde senioři a děti fungují rovnocenně při vykonávání společné aktivity. Velmi často se jedná o nejrůznější kreativní mezigenerační dílny (například Dílničky pro veřejnost či Mezigenerační kuchařská dílna v Lomnici nad Popelkou). Podobné programy mívají obvykle jednorázový charakter a mezi účastníky nevzniká hlubší vztah. Cílem mezigeneračních dílen bývá společný zážitek seniorů a dětí. Na spolupráci obou zúčastněných generací funguje například i Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata, kde společně studují prarodič a vnouče, které pojí rodinné pouto, přičemž zde je oproti mezigeneračním dílnám upevnění vzájemného vztahu jedním z hlavních uváděných cílů (CCV, 2012, nestránkováno).

Existují také programy stojící mimo použitou typologii. Příkladem takové iniciativy je projekt ROBINSON a jemu podobné projekty, které realizují větší množství činností napříč stanoveným schématem.

2.2.3 Charakteristika programu Přečti

Vzhledem k cíli práce bude nyní pozornost věnována programu, v rámci kterého senioři docházejí do mateřských škol předčítat dětem pohádky. Následující podkapitola představuje

organizaci Mezi námi zaměřující se na mezigenerační aktivity v této oblasti a její program Přečti, jehož účastníci se stali z důvodů popsaných níže předmětem empirického šetření.

Organizace Mezi námi je obecně prospěšnou společností založenou 12. listopadu v roce 2013. Jejím posláním je podpora mezigeneračního setkávání a spolupráce. V rámci několika programů umožňuje „...pravidelné a plánované propojování generace seniorů, dětí a lidí v produktivním věku v místní komunitě...“ (Mezi námi, 2018, nestránkováno). Cílem jejich iniciativ je „...objevování, poznání, obohacování a vzájemná úcta“ mezi příslušníky všech generací (tamtéž, nestránkováno). V poslání organizace jsou potom stanoveny dílčí cíle jako například posílení místní komunity a sociální odpovědnosti, podpora rovnováhy či utváření vztahů a sdílení (tamtéž, nestránkováno).

Jednou ze stěžejních aktivit organizace je program Přečti, probíhající od září roku 2015, v němž senioři docházejí do partnerských mateřských škol jednou týdně předčítat dětem (2–7 let) pohádky (Mezi námi, 2017, nestránkováno). V případě spokojenosti všech zúčastněných stran senioři navštěvují opakovaně jednu „školku“, což jim umožňuje navázat s dětmi bližší vztah, než v případě jednorázových aktivit. Program Přečti má ambici pozitivně ovlivňovat obě zúčastněné generace. Organizace uvádí, že „dětí při poslechu rozvíjejí svou fantazii a znalost jazyka. Mohou vstřebat od seniorů klid a rozvahu a přiblížit se odlišné generaci. Senioři na oplátku mohou načerpat energii z radosti, upřímnosti a vitality těch nejmenších“ (tamtéž, nestránkováno).

Na základě výše popsaných typologií se jedná o program, kde senioři tzv. poskytují službu mladší generaci. Z hlediska cílů se jedná o program s úmyslem vytvářet prostor pro mezigenerační setkávání. Je zástupcem skupiny programů, kde se účastníci opakovaně setkávají, tudíž nabízí možnost navázání hlubšího vztahu. Z pohledu dělení na základě role mezigeneračního učení se jedná o program, kde mezigenerační výměna je cílem setkávání, přičemž není jasně vymezený učební obsah. Svým zaměřením spadá do kategorie kulturních mezigeneračních aktivit.

Jedinci zapojení do programu Přečti se zároveň stávají členy Klubu čtecích seniorů, pro něž organizace připravuje pravidelná setkání, kde dochází k výměně zkušeností, zážitků a vzájemné inspiraci. Dále mají „čtecí senioři“ možnost účastnit se nejrůznějších kurzů, přednášek a výletů pořádaných organizací

Jak již bylo zmíněno, program Přečti běží od září roku 2015. V pilotní verzi figurovalo 20 účastníků. V současnosti se počet aktivních „čtecích seniorů“ zhruba ztrojnásobil, přičemž případné občasné odchody participujících jedinců jsou zapříčiněny převážně zdravotními problémy, nikoliv nespokojeností ze strany účastníků. Program také nabízí řadu výše jmenovaných hojně využívaných přidružených aktivit a poskytuje prostor pro navázání hlubších vztahů mezi účastníky. Tento výčet vede k úsudku, že mezigenerační program Přečti lze považovat za příklad úspěšně fungující praxe. Z výše popsanych důvodů tak byl vybrán jakožto zástupce programů zaměřených na čtení dětem a jeho účastníci se stali předmětem empirického šetření.

3 Potenciální přínosy mezigeneračních programů pro participující seniory

Mimo společnosti benefitují z účasti v mezigeneračních aktivitách i samotní zúčastnění. V odborné literatuře je potenciálním přínosům mezigeneračních programů pro účastníky a jejich kategorizaci věnována poměrně malá pozornost. Přehledně a komplexně shrnuje možné pozitivní vlivy Jarrott (2007, s. 6–7), která uvádí, že přínosy pro participující jedince lze řadit do čtyř skupin: fyzické, intelektuální/kognitivní, sociální a psychologické/emocionální přínosy. K udržování fyzické kondice napomáhá především procvičování jemné a hrubé motoriky v rámci vykonávaných aktivit. Intelektuální přínosy potom spočívají převážně v tréninku kognitivních funkcí. K zachování duševní svěžesti přispívá například učení se nových vědomostí a dovedností, komunikace s dalšími účastníky či trénink paměti při memorování jmen participujících a dalších informací. Třetí skupina přínosů vyplývá ze sociálního kontaktu, tedy z možnosti interagovat a vytvářet případné vztahy v rámci relativně bezpečného prostředí mezigeneračních programů. Možnost přispívat, sdílet zážitky a zkušenosti a pociťovat úspěch při dokončení nejrůznějších úkolů se potom příznivě projevuje v psychologické/emocionální oblasti.

V českém prostředí uvádějí souhrnně možné přínosy mezigeneračních programů pro účastníky Horáková, Šujanová a Vidovičová (2014, s. 280), které na základě svých praxí a studia literatury píše, že mezigenerační programy přináší seniorům „...nové sociální kontakty, mohou poskytovat pocit užitečnosti a smysluplnosti skrze interakce s mladou generací. Tyto kanály pak vedou k obecnému posílení kvality života ve stáří a well-being, včetně zmírňování rizika depresivních symptomů“ (tamtéž, s. 280).

Vzhledem k zacílení práce budou následující podkapitoly zaměřeny podrobněji na psychosociální přínosy mezigeneračních programů přispívající k well-being participujících seniorů.

3.1 Vymezení pojmu well-being

Well-being je pojem překládaný do českého jazyka jako „...životní či osobní pohoda“ (Křivohlavý, 2015, s. 181). Štílec (2004, s. 22) uvádí, že „well-being ... je vysoce relativní individuální pocit spokojenosti týkající se jedince, jeho rodiny, zaměstnání, zdraví apod.“ Diener, Lucas a Oishi (2001, s. 63, přeložila K.B.) charakterizují well-being jako

„...kognitivní a emocionální hodnocení vlastního života.“ Autoři dále uvádějí, že subjektivní pocit životní pohody závisí mimo jiné na prožívání příjemných emocí (tamtéž, s. 63).

Světová zdravotnická organizace (WHO, 2014, nestránkováno) v rámci své definice duševního zdraví rozlišuje tři složky well-being: fyzickou, duševní a sociální. Well-being je potom chápán jako subjektivní hodnocení kvality života, tedy subjektivní hodnocení jedincova psychického stavu, nezávislosti, sociálních vztahů, prostředí a spirituality (WHO, 1995, s. 4).

Keyes a Lopez (2001, s. 49) uvádějí dvě základní dimenze well-being, a to psychickou a sociální. Mezi složky psychické pohody řadí potřeby: sebepřijímání, osobního růstu, účelu života, začlenění do života, samostatnosti a vztahu k druhým lidem. K dosažení sociální pohody napomáhá dle autorů: sociální přijetí, sociální aktualizace, spoluúčast na společenském dění, sociální soudržnost a sociální integrace.

Obecně existují tři skupiny teorií snažící se o uchopení well-being (Křivohlavý, 2015, s. 185). První z nich Křivohlavý (tamtéž, s. 185) nazývá teorií životních cílů. Ta pracuje s předpokladem, že člověku je „dobře“, pokud má pro co žít. Teorie uspokojování životních potřeb (tamtéž, s. 186), potom staví na faktu, že k pocitu životní pohody přispívá právě uspokojování potřeb. Naopak jejich neuspokojování vede k frustraci a pocit životní pohody se snižuje. Poslední teorie – teorie biologických základů pocitu pohody upozorňuje na genetickou podmíněnost (tamtéž, s. 186). Vzhledem k tomu, že mezigenerační programy jsou chápány jako prostor pro saturaci určitých životních potřeb účastníků, bude na well-being seniorů dále nahlíženo skrze druhou zmiňovanou teorii, tedy skrze teorii uspokojování potřeb.

3.2 Well-being seniorů z pohledu teorie uspokojování potřeb

Jak bylo uvedeno výše, teorie uspokojování potřeb vyzdvihuje důležitost saturace potřeb pro pocit životní či osobní pohody. V odborné literatuře jsou potřeby rozdělovány do čtyř skupin, a to na biologické, duchovní, psychologické a sociální (Příbyl, 2015, s. 32). Vzhledem k cíli práce bude pozornost věnována podrobněji druhé a třetí kategorii, tedy potřebám psychosociálního charakteru, a to v kontextu well-being seniorů.

Potřebami v průběhu lidského života se dlouhodobě zabývá Vágnerová. Ta v souvislosti se seniory potvrzuje zachování psychosociálních potřeb i ve vyšším věku. Konkrétně hovoří

o potřebě autonomie, aktivity, citové jistoty a bezpečí, otevřené budoucnosti, seberealizace, sociálního kontaktu, stimulace, uznání a akceptace (Vágnerová, 2007, s. 365–366 a 413–415).

Průřezově v rámci své publikace potom upozorňuje na fakt, že saturace výše popsaných životních potřeb je v seniorském věku ohrožována řadou rizikových situací. Z nejvýraznějších lze jmenovat například vlastní nemoc, nemoc či smrt partnera, blízkých a vrstevníků, změnu bydlení (Zavázalová a kol., 2001, s. 77), závislost na cizí pomoci či odchod do důchodu (Vágnerová, 2007, s. 365–366) a s nimi spojené hrozby jako je ztráta sociální role, narušení vlastního sebepojetí, ztráta vlastní hodnoty a smyslu, ztráta životního programu a sociálních kontaktů, despekt ze strany druhých či odcizení okolního světa (tamtéž, s. 355–365). Z pohledu teorie uspokojování potřeb se vzhledem k možné frustraci či deprivaci, jedná o situaci nepříznivě ovlivňující well-being seniorů.

V kontextu životní pohody je naopak významným prostorem pro saturaci výše popsaných psychosociálních potřeb seniorů vztah s vnoučaty. Vágnerová (2007, s. 284) píše, že prarodičovství je v životě seniora zdrojem nových podnětů, což přispívá k naplnění potřeby stimulace a orientace. Skrze přijímání a oplácení lásky, pak senior uspokojuje potřebu citového vztahu. Vnouče také může být chápáno jako symbolické pokračování života prarodiče, a tak přinášet perspektivu otevřené budoucnosti. Vztah s vnoučetem se také může stát prostorem pro prarodičovu seberealizaci (tamtéž, s. 284).

Komplementarita určitých potřeb dětí (jako je například potřeba být vychováván, být vzděláván, mít kulturní identitu a pozitivní vzory či být ve spojení s předchozími generacemi) s potřebami seniorů (jako je potřeba vychovávat, předávat zkušenosti, mít úspěšnou životní bilanci či předávat hodnoty), potom poskytuje prostor pro oboustranně užitečnou a výhodnou interakci, taktéž potenciálně přispívající k duševní pohodě seniorů (Newman, 2000, s. 58).

Dle Lusso (2011, s. 85–87) je prarodičovství mimo jiné zdrojem rozptýlení, emočního obohacení a příležitostí pro sdílení zájmů. Společně strávené chvíle s vnoučaty tak vyvolávají v prarodičích příjemné emoce, což taktéž pozitivně působí na jejich well-being.

Stejně jako prarodičovství jsou i mezigenerační programy chápány jako významný prostor pro saturaci psychosociálních potřeb účastníků. Lze tedy předpokládat, že účast v programech mezigeneračního charakteru působí pozitivně na životní pohodu účastníků.

3.3 Psychosociální přínosy mezigeneračních programů přispívající k well-being participujících seniorů

Otázkou, zda mezigenerační programy přispívají ke zvýšení well-being participujících seniorů se zabývá řada autorů. Jedněmi z nich jsou Sánchez a Torrano (2013, s. 221), které ve svém kvalitativním šetření představují názory 25 profesionálů působících v rámci realizace mezigeneračních programů. Rozhovory odhalily, že respondenti (18 sociálních pracovníků, 5 učitelů a 2 psychologové) jsou přesvědčeni, že účastníci – senioři (dále jen účastníci) mezigeneračních programů působí sebevědoměji a snižuje se u nich pocit osamělosti. Na základě toho hodnotí programy mezigeneračního charakteru jakožto programy posilující well-being účastníků (tamtéž, s. 25).

Teater (2016, s. 6) na základě výzkumu, kde skupina respondentů sestávala ze 70 seniorů trávících čas se studenty střední školy při vykonávání společných aktivit (kurzy tance, pikniky, sdílení vzpomínek atd.), identifikovala u účastníků pomocí dotazníkového šetření před a po absolvování programu zvýšené sebevědomí, sebeúctu a lepší sebehodnocení v oblasti sociálních dovedností (tamtéž, s. 9). 90 % respondentů potom souhlasilo s výrokem, že účast v mezigeneračním programu zvýšila jejich well-being (tamtéž, s. 15).

S obdobným výrokem souhlasilo 93 % respondentů v šetření Kinnevy a Morrow-Howell (2000, s. 11), jejichž respondenty tvořilo 97 jedinců starších 55 let (tamtéž, s. 3), kteří jednou týdně po dobu alespoň jednoho školního roku docházeli do školy pomáhat dětem ve věku 5–9 let trénovat čtení (tamtéž, s. 5).

Zvýšený psychosociální well-being 32 seniorů (60–82 let) působících jako lektorů v kurzech pro studenty, konstatovali i Herrmann, Sipas-Herrmann, Stafford a Herrmann (2005, s. 132). Ti své závěry opírají o šetření využívající vývojová stádia Erika Eriksona, prokazující zvýšenou generativitu a integritu, oproti stagnaci a zoufalství u účastníků programu v porovnání s kontrolní skupinou 30 neúčastnících se seniorů.

Kontrolní skupiny využily ve svém šetření i Hernandez a Gonzalez (2008, s. 295), které se zaměřily na well-being účastníků v souvislosti s poklesem depresivních symptomů. Respondenty tvořilo 101 seniorů (průměrný věk 75 let) s příznaky lehké deprese, přičemž 32 z nich patřilo do kontrolní skupiny neúčastnících se mezigeneračních aktivit (tamtéž, s. 294). Na základě měření v době před programem a po programu autorky zaznamenaly pokles depresivních symptomů, ovšem pouze u skupiny participujících jedinců (tamtéž, s. 295–296).

Hanmore-Cowley a Scharf (2017, s. 117) potom v rámci svého výzkumu, primárně zaměřeného na mezigenerační učení a zvyšování občanské gramotnosti mladých, identifikovali během rozhovorů kladně hodnocený pocit užitečnosti vyplývající z možnosti přispět při předávání znalostí a zkušeností mladším.

Přínosy mezigenerační interakce v emoční rovině konstatoval i Spiteri (2016, s. 235), který píše, že při rozhovorech senioři v denním centru, kam pravidelně dochází studenti oboru zdravotní a sociální péče, oceňují mimo jiné jednoduše to, že tam je „někdo pro ně“, kdo je vyslechne, podpoří, usměje se a pomůže jim, když potřebují (tamtéž, s. 246–247).

Výše zmíněná empirická šetření tak dokazují, že nejenže mezigenerační programy mají potenciál příznivě působit na well-being seniorů, ale že u participujících jedinců lze identifikovat psychosociální přínosy jako je rostoucí sebedůvěra, lepší sebehodnocení v oblasti sociálních dovedností, pocit užitečnosti a zapojení do společnosti, pokles pocitu osamělosti atd., které příznivě působí na životní pohodu účastníků.

Mezi výzkumy mezigeneračních programů existují i případy, kdy zkoumané přínosy nebyly prokázány. Přestože jich není mnoho (například během analýzy 127 odborných textů Jarrott (2011, s. 45) objevila pouze 4 studie, které konstatovaly žádný či negativní vliv účasti v mezigeneračním programu), je třeba se i takovými případy intenzivněji zabývat s cílem identifikovat případné chyby a zabránit tak jejich opakování (Keuhne a Collins, 1997, s. 185–186). Za žádoucí jsou považovány takové mezigenerační programy, které reflektují a naplňují předem stanovené cíle.

4 Empirické šetření: Přínosy mezigeneračního programu Přečti orientovaného na čtení dětem z pohledu participujících seniorů

Následující kapitola představuje v rámci třech podkapitol průběh a výsledky empirického šetření, které se zaměřuje na uvědomované psychosociální přínosy mezigeneračního programu Přečti z pohledu participujících seniorů.

4.1 Metodika

K dosažení cíle empirického šetření bylo využito kvalitativního přístupu, jelikož umožňuje „...podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události či fenoménu“ (Hendl, 2005, s. 52). V rámci kvalitativních výzkumů je žádoucí hlubší poznání zkoumaného jevu, což odpovídá záměru tohoto empirického šetření. Cílem výzkumníka je „...rozkrýt to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 17). Předmětem zájmu je tak subjektivní vnímání určitého jevu. Výstupem kvalitativních výzkumů jsou, obdobně jako v níže představovaném šetření, nově formulované hypotézy (tamtéž, s. 24).

4.1.1 Cíl empirického šetření

Cílem empirického šetření je identifikace a analýza uvědomovaných psychosociálních přínosů, které senioři přisuzují své účasti v mezigeneračním programu Přečti. Z takto formulovaného cíle vychází níže představované použité metody.

4.1.2 Výzkumný vzorek

Z výše popsaných důvodů (viz oddíl 2.2.3) byla hlavním kritériem pro výběr respondentů aktivní účast v mezigeneračním programu Přečti. Dále byla stanovena podmínka týkající se délky jejich působení jakožto „čtecích seniorů“. Hranice byla nastavena na 6 měsíců, jelikož v tomto minimálním časovém období mají účastníci příležitost navštívit alespoň jednou hromadná setkání připravovaná organizací. Vzhledem k v práci použité definici seniora byla taktéž stanovena věková hranice alespoň 65 let.

Základním souborem empirického šetření tak byli senioři zapojení do programu Přečti, kteří docházejí do mateřských škol předčítat pohádky po dobu nejméně šesti měsíců a převyšují věkovou hranici 64 let. Základní soubor tvořilo v době výběru výzkumného vzorku zhruba 35 jedinců.

Výzkumný vzorek potom sestával ze sedmi participujících senierek. Výběr respondentů, respektive respondentek, probíhal metodou sněžové koule, kdy se volba případů odehrává na základě doporučení již zkoumaných jedinců (Hendl, 2005, s. 154) s ohledem na výše popsaná kritéria. K prvotnímu oslovení „čtecích seniorů“ došlo v rámci hromadného setkání pořádaného organizací Mezi námi. Kontakty na další doporučené respondentky byly získány za pomoci koordinátorek programu Přechti. Následující tabulka stručně představuje charakteristiky dotázaných senierek. Použity jsou údaje, které respondentky byly ochotny sdílet.

Tabulka 1: Charakteristika respondentek

Respondentka	Věk	Zapojení do programu	Počet vnoučat vlastní/nevlastní	Pracující
A	78	1 rok	2/2	ne
B	72	2 roky	2/0	ne
C	65	2 roky	0/0	ne
D	neuveдено	3 roky	3/0	ne
E	75	6 měsíců	4/0	ne
F	80	2 roky	2/0	ano
G	66	2 roky	0/počet neupřesněn	ne

Zdroj: Vlastní zpracování

4.1.3 Metoda sběru dat

Vzhledem k zaměření šetření na uvědomované přínosy účasti v mezigeneračním programu byla k získání dat od participujících seniorů použita metoda rozhovoru. Zvolen byl typ polostrukturovaného rozhovoru, kdy tazatel vychází z předem připraveného seznamu otázek či témat (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 160). Hendl (2005, s. 174) hovoří o rozhovoru podle návodu, kdy návod, tedy seznam otázek a témat, napomáhá výzkumníkovi zahrnout všechna důležitá a pro něj zajímavá témata. Pomocí otevřených otázek položených v rámci rozhovorů je tazatel schopen „...porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled omezoval pomocí výběru položek v dotazníku“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 159), což je, vzhledem k cíli šetření zkoumajícího vnímání dané problematiky participujícími seniory a vzhledem k nevelkému množství odborné literatury na téma přínosů mezigeneračních aktivit pro seniory, žádoucí.

Sběr dat probíhal v rozmezí prosince 2017 až února 2018. Uskutečněno bylo sedm rozhovorů. Každý z nich trval 35–60 minut. Z rozhovorů byl se souhlasem respondentek pořízen zvukový záznam, který sloužil k doslovnému přepisu získaných dat.

V rámci dodržování etických zásad (jak je definuje Hendl, 2005, s. 155) byly dotázané seniorky požádány o podpis informovaného souhlasu, který je obeznamoval s informacemi o tazateli, účelu rozhovorů, anonymitě, možnosti nezodpovězení jakékoliv z otázek či o možnosti odstoupení od účasti ve výzkumném šetření.

4.1.4 Metoda analýzy kvalitativních dat

K vyhodnocení získaných a přepsaných dat bylo použito otevřeného kódování. Tato metoda spočívá v identifikaci a lokalizaci určitých vyskytujících se témat (Hendl, 2005, s. 247). Dle popisu Švaříčka a Šedřové (2007, s. 211), byl text rozdělen na jednotky, kterými může být jak slovo či věta, tak celý odstavec. Vzniklým fragmentům byly následně přiděleny kódy, přičemž kódování probíhalo pouze na základě obsahového sdělení. K pojmenování kódu bylo využito jak odborných termínů, tak in vivo kódů, tedy výrazů, „...které použily samy respondenty“ (tamtéž, s. 215). Průběžně byl vytvářen seznam použitých kódů a přehled, kde se dané kódované fragmenty vyskytují. Následně byly kódy systematicky seskupeny dle podobnosti či jiných vnitřních souvislostí do tří hlavních kategorií. K práci s daty byl využit Microsoft Office Word 2007.

Vzniklé kategorie jsou představovány níže dle techniky „vyložení karet“, kde výzkumník sestavuje text tak, že „...převypráví obsah jednotlivých kategorií“ (Švaříček a Šedřová, 2007, s. 226).

4.2 Interpretace získaných dat

Na základě analýzy rozhovorů byly identifikovány tři hlavní kategorie přínosů, které dotázané seniorky připisují účasti v mezigeneračním programu Přečti. První skupina přínosů vyplývá z vykonávání aktivity, jako takové, bez důrazu na mezilidský kontakt. Ten je oproti tomu zdrojem druhé a třetí kategorie přínosů. V druhém případě se jedná o interakce se skupinou dospělých, která v programu Přečti (dále jen programu) sestává převážně z organizátorů, učitelek a ředitelek v mateřských školách a dalších v programu participujících seniorů. Ve třetím případě jsou zdrojem přínosů interakce s dětmi, tedy s příslušníky druhé

cílové skupiny programu. Následující podkapitoly představí podrobněji všechny tři stanovené kategorie.

4.2.1 Přínosy vyplývající z aktivity

Jak bylo popsáno v oddíle 2.3.3, hlavní aktivitou seniorů v programu je čtení dětem v mateřských školách. V rámci přípravy na čtecí sezení je ovšem během programu umožněno seniorům participovat i na dalších činnostech jako jsou například pravidelná setkání účastníků, kde dochází k výměně zkušeností mezi „čtecími seniory“, kurzy či přednášky. Taktéž v rámci přípravy na čtecí sezení je běžné, že senioři tráví svůj volný čas výběrem vhodné předčítané literatury.

V souvislosti s výkonem ať už hlavní či vedlejší činnosti, respondentky oceňovaly tyto aktivity jako **zaplnění jejich volného času**. Odkazovaly při tom na svou životní situaci, kdy se po odchodu do důchodu, smrti partnera či zdravotních problémech, které je omezovaly v dřívějších činnostech, ocitly „...v takovém prapodivném světě, kde jsem měla pocit, že mám strašnou spoustu času. A co s ním? Manžel zemřel. Děti jsou už veliké. Dcera chodí od rána do večera do práce. Tak sem říkala, že musím hledat nějaké iniciativy, kterými bych se zaobírala, když jsem zůstala v tomhleto bytě sama. Číst knížky a zaobírat se na chalupě zahrádkou, tak to vám nevydrží celý rok a od rána do večera“ (B). Důvodem pro vyhledávání nových podnětů a denního programu, tak byly typické rizikové události, kterým jedinci vyššího věku obvykle čelí (viz Vágnerová a Zavázalová a kol. v podkapitole 3.2).

Pozitivně hodnotily respondentky dále závazek, který uzavřely vůči organizaci i samotným dětem, jelikož jim dává důvod „...oblíknout se. Nemusím jít zrovna v teplákách. Pro mě to je, že mám kam jít“ (D). „Těším se, že splním slib, že zase přijdu“ (G). Těšení se na další sezení bylo důležitým a často při rozhovorech zmiňovaným motivem. Tento budoucí **cíl** dodává účastnicím se seniorkám určitou **perspektivu**: „Těším se. Je to něco, na co si kolikrát vzpomenu. Dalo by se říci každý den. Každý týden to mám napsané v kalendáři. Nesmím zapomenout“ (B). Zaznamenané odpovědi jsou tak v souladu s hlavní myšlenkou teorie životních cílů, která pracuje s předpokladem, že člověk pocítuje potřebu bytí a jednání směřujícího ke stanovenému cíli, přičemž saturace této potřeby přispívá k životní pohodě jedince (viz podkapitola 3.1).

Některé respondentky uvedly, že jejich denní program je velmi bohatý: „Pracuji stále ve svých osmdesáti letech na lékařské fakultě. Mám pár přednášek na Univerzitě třetího věku

a řadu veřejných přednášek. *Moje záliby jsou hodně turistika, cestování, ruční práce, zahrádka.*“ (F), tudíž prvotní podnět pro zapojení do programu nebylo pouhé vyplnění času, ale primárně touha po kontaktu s dětmi či přesvědčení o smysluplnosti nabízené činnosti. Tyto skutečnosti budou podrobněji rozebrány v podkapitole hovořící o přínosech vyplývajících z kontaktu s dětmi, kde je jejich zařazení vhodnější a žádoucí.

Občasně kladně hodnocená byla taktéž příležitost k **osobnímu rozvoji**, který respondentky spatřovaly v získávání nových poznatků v rámci přednášek a kurzů a v rozšiřování obzorů při výběru literatury na čtecí sezení: *„Ano, měli jsme kurz čtení a dýchání. Oni [Mezi námi o.p.s.] se snažej tuhle tu přípravu nám zajistit. Bylo důležité, že říkala, což mě docela zarazilo, že třeba hodně lidí méně hlasy, a že pak nevystihnou tu figurku tak, jak ji říkali předtím. Tak, že je lepší číst normálně. Neměnit ty hlasy. Že děti to lepší vnímaj. Oceňuji tu možnost. Určitě mi to hodně dalo“* (E).

Co se týká hlavní aktivity čtení dětem ve školkách, z rozhovorů vyplynulo, že je seniorkami vítána, nikoliv ovšem klíčová v procesu rozhodování o zapojení do projektu. Většina seniorek uvedla, že by si s dětmi chodily klidně pouze povídat a hrát. Nejdůležitější je pro respondentky ve většině případů kontakt s dětmi: *„Lákalo mě oboje, ale ty děti mě prostě baví“* (D).

4.2.2 Přínosy vyplývající z kontaktu s dospělými do programu zapojeními jedinci

Jak bylo uvedeno výše, v rámci programu mají respondentky příležitost setkávat se nejen s dětmi, ale i s dospělými jedinci. Nejčastěji se dostávají do kontaktu s učitelkami v mateřských školách, s organizátory programu a s dalšími „čtecími seniory“. Jak píše Horáková, Šujanová a Vidovičová či Jarrott (viz kapitola 3), mezigenerační programy se pro zapojené jedince stávají zdrojem nových sociálních kontaktů. Tento přínos lze sledovat i v případě programu Přečti.

Vzhledem k tomu, že respondentky pociťují potřebu mezilidských interakcí: *„Já jsem byla zvyklá celý život se pohybovat neustále mezi lidmi. Já ten kontakt prostě potřebuju. Nejsem typ, který by se mohl někde zavřít.“* (A), možnost navazovat **nové sociální kontakty** a trávit čas mezi lidmi byla vnímána pozitivně: *„...za každý jeden kontakt jsem vděčná“* (G). Nejvýrazněji potom oceňovaly mezilidský kontakt seniorky, které pociťovaly jeho nedostatek: *„...oceňuju to moc, protože tím, že jsem doma sama, tak jsem hledala lidi*

a kamarádství kolem dokola“ (B). Program Přečti tak lze označit za aktivitu snižující pocit osamělosti, což je v souladu s přesvědčením profesionálů, kteří se organizaci mezigeneračních programů věnují (viz Sánchez a Torrano v podkapitole 3.3).

Zhruba polovina respondentek potom označovala vybrané nové sociální vazby za **přátelství**. V těchto případech se jednalo o přátelství s vrstevníky, tedy s dalšími „čtecími seniory“. Kladně vnímaný projev bližšího vztahu spočíval dle dotázaných seniorek v opakovaném společném trávení volného času i mimo organizovaná setkání: *„Získala jsem nová přátelství. Je nás pět, které se scházíme. Chodíme spolu na procházku nebo jdeme spolu na kafe nebo jdeme do divadla“ (B).*

Zároveň ovšem některé respondentky uváděly, že přestože interakce se skupinou dospělých do programu zapojených jedinců vcelku vítají, prvořadý je pro ně kontakt s dětmi: *„...nenavazují nějaký intimní vztah vřelejší. Spíš laskavý jako s kolegyněmi. Možná některé babičky se stýkají. Já tedy ne. Protože já si to užiju s těmi dětmi hlavně“ (F).*

4.2.3 Přínosy vyplývající z kontaktu s dětmi

Poslední identifikovanou kategorií jsou tzv. přínosy vyplývající z kontaktu s dětmi, tedy přínosy vyplývající z mezigenerační interakce.

Pro respondentky se zdá být klíčové navázání **vztahu** s důrazem na jeho vzájemnost: *„Že se máme rádi. Že se na sebe těšíme“ (C).* Stejně tak jako seniorky projevují náklonnost dětem skrze to, že jim věnují čas, vyslechnou je, pohladí je a podobně, tak i děti vyjadřují svůj kladný vztah k respondentkám: *„Oni jak vědí, že jdu, tak letí. Chytají se vám kolem toho pasu. Chytají Vás za ruku. A teď: ‚Von mi kopnul. Já jsem ostříhaná. Já mam nový náušnice.‘ Objetí, pusinky, no je vám to tedy fantazie“ (A).*

„Je to samé: ‚Jé, hurá. Babička přišla. A my pudeme teďkon spinkat. A my budeme zticha. My budeme poslouchat.‘ A přijdou: ‚Babičko, já mam bebičko. Já mam narozeniny. Já mam bolavej prstíček.‘ A takovýmdle stylem vás prostě vítají. I kdybych měla ruce jako chobotnice, tak by mně nestačili, protože každý chce pohladit, poslat pusinku. Je to krásný“ (A). Tyto projevy náklonnosti potom v seniorkách vyvolávají dle jejich odpovědí příjemné pocity štěstí, radosti a lásky (B, D, F). Dle kategorizace potenciálních přínosů mezigeneračních programů (viz Jarrott v kapitole 3) má tedy program Přečti pozitivní vliv na respondentky jak v sociální, tak v emocionální/psychologické oblasti, což podporuje tvrzení, že mezigenerační programy příznivě působí na emoční well-being participujících seniorů (viz

Spiteri v podkapitole 3.3). Výše popsané pocity lze taktéž považovat za zdroj emočního obohacení, které je možné přirovnat k emočnímu obohacení vyplývajícímu z výkonu prarodičovské role (viz Lusso a Vidovičová, Galčanová a Petrová Kafková v podkapitole 1.3).

I samotné respondentky přirovnávají vztah k dětem ve školce ke vztahu s vlastními vnoučaty: „*Oni jsou opravdu moje děti. Já je беру v přeneseném slova smyslu jako vlastní.*“ (A), přičemž kompenzace žádného či nedostatečného kontaktu s vnoučaty: „*Mám dva vnoučky. Už veliké, které jsem si neužila, protože jsem chodila do práce. No, a pak jsem měla hodně nemocného manžela, takže všechno bylo pasé, kolem dokola. Manžel zemřel a teď, i když se s klukama snažím setkávat, už prostě maj jiné zájmy než s babičkou.*“ (B), případně stesk po kontaktu s vnoučaty: „*Do těch sedmnácti se mnou ještě tak jezdil. No tak teď už se na babičku vykašle holt.*“ (E), byly také jedny z hlavních motivů účasti v programu.

Interakci s dětmi hodnotily seniorky kladně také jako nové podněty a **rozptýlení**: „*S těma dětma je strašná legrace a člověk si s nimi užije prostě spoustu zábavy. Nabíjí mě to obrovsky. Ta školka mi dává, že zapomenou na takové ty strasti, které normální život přináší*“ (A).

Seniorky dále označují vztah s dětmi v předškolním věku (2–7 let) jako značně specifický oproti jiným vztahům: „*Myslím, že z nich jde taková ta radost a bezprostřednost. Já bych řekla, že mě bavěj ty dětský oči, který nelžou. Který se nepřetvařují a dají vám hned tu zpětnou vazbu. To už v životě moc nepotkáte. Vždycky už je něco za něco. Nebo když něco řekne, myslí to tak, nebo jinak. U těch dětí ne. Tam je to jasný u takhle malejch. Když už jsou starší, tak tam může být nějaká, s prominutím, vyčůranost, ale to u těchle ještě ne*“ (D). Tato pocíťovaná specifická vytváří z programu pro respondentky **bezpečný prostor pro navázání citových vazeb**: „*Zdalo se mi to nejméně náročné a rizikové. Nejméně náročné na to, abych si tam neublížila*“ (G). Z kladného vztahu dětí k respondentkám pak vyplývá pozitivně vnímaný pocit **přijetí**: „*Odcházím odtamtud velmi polichocena tím, že mi bylo opět umožněno přijít a tím přijetím*“ (G). „*Vítání, objetí, pusinky, pohlázení. Tak si myslím, že je to projev toho vztahu ke mně*“ (A).

Jak bylo podrobněji popsáno v podkapitole 2.2, základním principem mezigeneračního učení, a tedy i principem mezigeneračních programů je oboustranná přínosnost výměny. Tuto reciprocitu reflektují opakovaně ve svých odpovědích i samotné respondentky: „*...existují zákony, kterých se my držíme. Můžeme tomu říkat přírodní zákony, nebo jak chceme. Ale jeden zákon je zákon, který je založen na braní a dávání. Právě to dávání musí bejt první.*“

A taky, když člověk dává, tak taky dostává. Tak si myslím, že dávám něco těm dětem a oni zase mně to vracejí. Je to taková harmonie“ (F).

Seniorky uváděly, že interakce s nimi dětem přináší kvalitní mluvený projev, nové znalosti, morální hodnoty, zklidnění, a hlavně čas vyhrazený pouze pro ně: *„Takové to pohlazení, to povídání. To, že je někdo vyslechne. Myslím, že oni to potřebují“ (A).* *„Vybírám knížky, které ukazují nějakou hodnotu a to, že existuje i dobro i zlo vedle sebe, ale aby věděly, že dobro vítězí. Vždycky jim vybírám, aby mravně něco pocítily. A taky společně diskutujeme“ (F).*

Z přesvědčení, že dotázané „čtecí babičky“ nejen tzv. dostávají, ale i samy přispívají a dávají dětem něco, co potřebují či chtějí, potom plyne pocit **užitečnosti**, který za přínos mezigeneračních programů označili již Hanmore-Cowley a Scharf (viz podkapitola 3.3 či Horáková, Šujanová a Vidovičová (viz úvod kapitoly 3). S ním spojený pocit vnitřního naplnění potom respondentky v řadě případů v programu přímo vyhledávaly: *„Jak jsem se vám zmínila, jsem 25 let vdova. Vnoučátka jsem si užívala. No, jenomže vnoučátka vyrůstala, takže už také mají nějaké ty aktivity. No a já jsem měla zahrádku, ale bohužel tu zahrádku s tou chaloupkou už jsem v určité době nezvládala fyzicky. Takže jsem chaloupku předala. No a pak jsem se najednou ocitla v takovém prapodivném světě, kde jsem měla pocit, že mám strašnou spoustu času. A co s ním? Tak jsem pekla, ale přece to není to, co by mě naplňovalo. No a slyšela jsem, že existuje ta organizace a že hledá ty čtecí babičky. Tak jsem se přihlásila a jsem za to strašně ráda“ (A).*

Pro většinu dotázaných seniorek se tak nejedná o aktivitu pouze vyplňující jejich čas, nýbrž o aktivitu, která jim skrz kontakt s dětmi dává smysl, zvyšuje subjektivní hodnotu jejich existence a přináší pocity naplnění: *„Naplňuje mě to obrovsky. Myslím si, že i když už věk mám, že přece jen ještě snad jsem schopná někomu něco ze sebe dát. Nemyslím to hmotné, ale myslím něco jiného. Tím, že já zase mam tu možnost někomu něco dát, tak mám pocit, že člověk nežije nadarmo. Že tedy mimo té své rodiny, což samozřejmě, ještě můžu něco navíc, že jsem něco platná“ (A).* *„Že člověk není zbytečnej“ (D).*

Poslední identifikovaný přínos v rámci představované kategorie se vztahuje k **sociální soudržnosti**. Respondentky pociťovaly potřebu zůstat plnohodnotnou součástí společenského života, přičemž kontakt s dětmi pro ně je možnost: *„..., aby člověk byl pořád v obraze“ (D).* *„Líbí se mi, že nezůstávám stranou veškerýho dění“ (B).*

V rámci šetření byla taktéž položena otázka, který přínos je pro seniorky klíčový. V šesti ze sedmi případů byla nejvýraznějším benefitem pro respondentky skutečnost, že jsou schopné dětem něco předat a s tím spojený pocit, že jejich bytí a jednání je užitečné, tedy že má smysl. V souladu s deklarovanými cíly programu (viz oddíl 2.2.3) byla také zdůrazňována výměna energie a příjemné pocity vyplývající právě z interakcí a ze vztahu s dětmi. Podstatou hlavních přínosů mezigeneračního programu Přečti pro participující seniorky je tak skutečně především mezigenerační kontakt. Tyto přínosy byly taktéž respondentkami hodnoceny jako ty nejvýrazněji přispívající k pocitu jejich životní pohody.

4.3 Diskuze

Cílem empirického šetření byla identifikace a analýza uvědomovaných psychosociálních přínosů pro seniory vyplývající z účasti v mezigeneračním programu Přečti. Na výzkumný záměr bylo nahlíženo z perspektivy participujících seniorů, tudíž byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru s účastníky.

Z kvalitativního šetření vyplynulo, že účast v programu přináší dotázaným seniorkám nové sociální kontakty a v některých případech i nová přátelství. Napomáhá smysluplně vyplňovat volný čas, nabízí budoucí cíle, příležitost k osobnímu rozvoji a rozptýlení. Participace v programu je respondentkami taktéž vnímána jako možnost přispět tím, že dětem věnují svůj čas a předají své zkušenosti. Dále mezigenerační program Přečti poskytuje, dle respondentek, bezpečný prostor pro navázání vztahu s dětmi, což je některými dotázanými seniorkami vnímáno jako způsob kompenzace nedostatečného kontaktu s vlastními vnoučaty. Výše popsané skutečnosti potom v respondentkách vyvolávají zejména příjemné pocity radosti, štěstí, lásky, přijetí a sociálního začlenění, perspektivy, užitečnosti a vnitřního naplnění.

Jak bylo zmíněno v oddíle 4.2.3, řada respondentek přirovnávala vztah s dětmi v rámci programu ke vztahu s vlastními vnoučaty. Na základě odpovědí lze sledovat, že opakovaný kontakt s druhou zúčastněnou generací, projevy náklonnosti a seniorkami pocíťované reciproční citové vazby přináší respondentkám podobné benefity jako role prarodiče (viz Lusso a Vidovičová, Galčanová a Petrová Kafková v kapitole 1.3).

Z odpovědí respondentek lze také usuzovat, že mezigenerační program Přečti umožňuje dotázaným účastnicím saturovat vybrané psychosociální potřeby, které v souvislosti potřeb v kontextu lidského vývoje zmiňuje Vágnerová (viz podkapitola 3.2). Konkrétně potom

uspokojují potřebu akceptace, aktivity, citových vazeb, otevřené budoucnosti, seberealizace, sociálního kontaktu či stimulace.

Z psychosociálních aspektů well-being, které zmiňují Keyes a Lopez (viz podkapitola 3.1), participující seniorky v rámci programu saturovaly potřebu osobního růstu, účelu a začlenění do života, potřebu vztahu k druhým lidem, potřebu sociálního přijetí, soudržnosti a potřebu spoluúčasti na společenském dění.

Z pohledu teorie uspokojování potřeb (viz kapitola 3.1 a 3.2) tak lze konstatovat, že účast v mezigeneračním programu Přechti pozitivně ovlivňuje well-being dotázaných seniorek. S výrokem, že účast v mezigeneračním programu přispívá k pocitu životní pohody, souhlasily i samotné respondentky. Na základě dat získaných v rámci představovaného kvalitativního šetření tak vzniká hypotéza, že mezigenerační programy orientované na čtení dětem v mateřských školách pozitivně ovlivňují well-being participujících seniorů. Závěry jsou tedy obdobné jako u výzkumů mezigeneračních programů jiného charakteru představovaných v podkapitole 3.3. Výsledky dále naznačují, že samotná interakce s dětmi je v souvislosti psychosociálních přínosů pro seniory podstatnější než povaha společně vykonávané činnosti.

Kromě výše zmíněných předpokladů byly v rámci kvalitativního šetření identifikovány i další výzkumné otázky pro možná navazující šetření. Přestože citované výzkumy (viz podkapitola 3.3) nehovoří o vztahu mezi přínosy mezigeneračních programů pro zúčastněné seniory a věkem příslušníků druhé participující generace, respondentky v tomto šetření připisovaly pro ně zásadní benefity právě specifčnosti interakcí s dětmi předškolního věku. Nabízí se tedy otázka, zda existují rozdíly v přínosech mezigeneračních programů pro seniory v závislosti na věku participujících dětí či mladistvých.

Za významný zdroj přínosů, které respondentky vnímají jako klíčové, lze označit vztah s dětmi. Je tedy žádoucí zaměřit se v budoucnu také na otázku, zda opakovaný kontakt umožňující vznik vzájemných citových vazeb je pro účastníky mezigeneračních programů přínosnější nežli kontakt jednorázový.

Na základě studia odborné literatury byl potom identifikován další prostor pro nadcházející zkoumání. Malá pozornost je věnována například rizikům mezigeneračních programů. Chybějí taktéž komplexní komparace přínosů různých typů mezigeneračních programů. Zajímavou oblastí pro další zkoumání by mohly být i přínosy mezigeneračních programů z pohledu seniorů bez zkušenosti s mezigeneračními aktivitami.

V rámci bakalářské práce byly přínosy mezigeneračních programů řešeny v souvislosti s well-being participujících seniorů. V případě dalšího rozpracování lze na tuto problematiku nahlížet i z pohledu aktivního, zdravého či úspěšného stárnutí. Respondentkami pocíťovaný pocit užitečnosti, plynoucí z přesvědčení, že poskytují dětem určitou „službu“, také otevírá prostor pro zkoumání mezigeneračních programů jakožto specifické formy dobrovolnictví.

Představované kvalitativní šetření nemá ambici poskytovat zobecnitelné poznatky. Za limity šetření lze považovat vzhledem k zaměření práce na účastníky uvědomované přínosy pouze jeden možný zdroj informací, tedy samotné účastníky. Je také třeba podotknout, že v rámci programu Přečti působí i dva „čtecí senioři“ mužského pohlaví. Bohužel ovšem nebylo možné tyto respondenty oslovit, tudíž respondentky jsou pouze ženy. Přesto bylo na základě analýzy rozhovorů formulováno několik zajímavých výše specifikovaných výzkumných otázek pro další výzkumnou činnost.

Vzhledem k demografickému vývoji, charakteru rodinného soužití a ageistickým projevům v české společnosti (viz kapitola 1) lze mezigenerační program Přečti, jakožto prostor pro mezigenerační dialog, příležitost pro zapojení starší generace a zároveň jakožto prostor pro možné zvyšování pocitu životní pohody participujících seniorů, považovat za program přínosný jak pro samotné účastníky, tak pro společnost. Tyto skutečnosti tak podporují význam vzniku podobných mezigeneračních iniciativ.

5 Závěr

Četnost a povaha mezigeneračních vztahů bude v nadcházejících letech ovlivněna řadou společenských aspektů. Na jedné straně se vlivem stárnutí populace a prodlužující se naději na dožití otevírají příležitosti pro častější mezigenerační kontakt. Dalším pozitivem je, že v rámci adaptace společnosti na demografický vývoj je kladen důraz na zapojení jedinců vyššího věku do společenského života. Na druhou stranu existují protichůdné síly jako například ageistické projevy, individualizace rodinného soužití či destabilita partnerství, které mezigenerační kontakt a z něj plynoucí mezigenerační porozumění a solidaritu spíše ohrožují.

Potřeba sociální inkluze seniorů a budování mezigenerační spolupráce nahrává vzniku mezigeneračních iniciativ. Za jednu z nich lze bezpochyby považovat mezigenerační programy, které jsou prostorem pro mezigenerační setkávání. Stejně tak, jako v sobě mezigenerační programy nesou potenciál pro řešení širších společenských otázek, jsou tyto aktivity přínosné i pro samotné zúčastněné seniory. Mimo přínosů v podobě zlepšení mezigeneračních nálad ve společnosti, které se samozřejmě dotýkají i samotných účastníků, benefitují zúčastnění jedinci i v dalších oblastech jako je například trénink duševní kondice, fyzické zdatnosti a jemné motoriky či po sociální a psychologické stránce.

V rámci bakalářské práce byl kladen důraz na psychosociální přínosy, a to pro skupinu seniorů participujících konkrétně v mezigeneračních programech orientovaných na čtení dětem. Předmětem zájmu byly potom výše specifikované přínosy, které samotní zúčastnění senioři reflektují a přisuzují účasti v mezigeneračním programu tohoto typu. Na základě kvalitativního šetření, které skrze rozhovory s účastnicemi programu Přečti přispělo k dosažení cíle práce, lze konstatovat, že respondentky vnímají jakožto hlavní přínosy psychosociálního charakteru pocity radosti, štěstí, lásky, přijetí a sociálního začlenění, perspektivy, užitečnosti a vnitřního naplnění, přičemž hlavním zdrojem těchto benefitů je právě mezigenerační kontakt a vztah s dětmi předškolního věku.

Účast v programu byla taktéž vyhodnocena jako příležitost pro uspokojování určitých lidských potřeb. Na základě tohoto zjištění je tedy z pohledu teorie uspokojování potřeb možné tvrdit, že mezigenerační program Přečti přispívá k pocitu životní pohody dotázaných senierek, přičemž s tímto tvrzením souhlasily i samotné respondentky.

Závěry kvalitativního šetření nelze zobecňovat, a tedy není jednoznačně možné říci, že jsou obecně platné pro veškeré seniory účastníci se programu Přečti či pro veškeré

mezigenerační programy orientované na čtení dětem. Výsledkem je tak hypotéza, že mezigenerační programy tohoto typu přináší účastníkům se seniorům výše specifikované příjemné pocity a zároveň poskytují prostor pro uspokojování vybraných psychosociálních potřeb, čímž přispívají k jejich životní pohodě. Výsledky taktéž naznačují, že v kontextu psychosociálních uvědomovaných přínosů mezigeneračních programů je pro participující seniory podstatnější mezigenerační kontakt nežli konkrétní vykonávaná činnost. Případné navazující výzkumné aktivity se mohou zaměřit na zodpovězení identifikovaných výzkumných otázek, tedy na zodpovězení otázky, zda existují rozdíly v přínosech mezigeneračních programů pro seniory v závislosti na věku participujících dětí a mladistvých, či zda je opakovaný kontakt s dětmi pro seniory přínosnější nežli kontakt jednorázový.

6 Soupis bibliografických citací

ANDREOLETTI, Carrie a Jessica HOWARD. Bridging the Generation Gap: Intergenerational Service-learning Benefits Young and Old. *Gerontology & Geriatrics Education* [online]. 2016, 39 (1), s. 46–60 [vid. 2018-06-03]. ISSN 1545–3847. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02701960.2016.1152266>

BRÜCKNEROVÁ, Karla a Petr NOVOTNÝ. Typologie mezigeneračního učení mezi učiteli. *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání* [online]. 2015, 5 (3), s. 140–162 [vid. 2018-06-28]. ISSN 1804–526X. Dostupné z: <http://lifelonglearning.mendelu.cz/wcd/w-rek-lifelong/111503/lifele20150503140.pdf>

BYTHEWAY, Bill. *Ageism*. UK: McGraw-Hill Education, 1995. ISBN 978–03–352–3102–7.

CCV. *Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata*. In: aktivnistari.eu [online]. Praha: Centrum celoživotního vzdělávání, 2012 [vid. 2018-05-01]. Dostupné z: <http://aktivnistari.eu/57-experimentalni-univerzita-pro-prarodice-a-vnoucata>

CRAWFORD, Patricia. Focus on Elementary: Rock of Ages: Developing Healthy Perspectives of Aging in the Elementary Grades. *Childhood Education* [online]. 2015, 91 (5), s. 395–401 [vid. 2018-06-06]. ISSN 2162–0725. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00094056.2015.1090858?journalCode=uced20>

CRSP. *O službě Trojlístek*. In: trojlistek.com [online]. Brno: Centrum pro rodinu a sociální péči, 2016 [vid. 2018-06-07]. Dostupné z: <http://www.trojlistek.com/index.php/2016-07-12-14-24-55/o-sluzbe-trojlistek>

ČELEDOVÁ, Libuše, Zdeněk KALVACH a Rostislav ČEVELA. *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978–80–246–3404–3.

ČEVELA, Rostislav, Libuše ČELEDOVÁ, Zdeněk KALVACH, Jan HOLČÍK a Pavel KUBŮ. *Sociální gerontologie: východiska ke zdravotní politice a podpoře zdraví ve stáří*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978–80–247–4544–2.

ČEVELA, Rostislav, Zdeněk KALVACH a Libuše ČELEDVÁ. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978–80–247–3901–4.

ČSÚ. *Demografická příručka – 2016* [online]. Praha: ČSÚ, 2017 [vid. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2016>

ČSÚ. *Projekce obyvatelstva k 1. 1. 2101 – Česká republika* [online]. Praha: ČSÚ, 2016 [vid. 2018-03-06].

Dostupné z: https://www.czso.cz/staticke/animgraf/projekce_1950_2101/index.html?lang=cz

ČSÚ. *Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)* [online]. Praha: ČSÚ, 2013 [vid. 2018-03-06].

Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20567167/402013u.pdf/3cdc1b6f-9334-429e-99e6-f72b4047bee3?version=1.0>

DELLMANN-JENKINS, Mary, Ami HOLISS a Karen GORDON. An Intergenerational Perspective on Grandparent Roles. *Journal of Intergenerational Relationships* [online]. 2008, 3 (1), s. 35–48 [vid. 2018-03-31]. ISSN 1535–0932. Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J194v03n01_04

DELLMANN-JENKINS, Mary, Donna LAMBERT a Dorothy FRUIT. Fostering Ppreschoolers' Prosocial Behaviors Toward the Elderly: the Effect of an Intergenerational Program. *Educational Gerontology* [online]. 1989, 17 (1), s. 21–32 [vid. 2018-06-05]. ISSN 1521–0472.

Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/0360127820170103?scroll=top&needAccess=true>

DIENER, Ed, Richard LUCAS a Shigehiro OISHI. Subjective Well-Being. In: SNYDER, Charles a Shane LOPEZ. *Handbook of positive psychology* [online]. Oxford: Oxford Press, 2001, s. 63–72 [vid. 2018-06-02]. ISBN 978–0–19–513533–6. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=2Cr5rP8jOnsC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

ENIL. *European Network for Intergenerational Learning: Report on Intergenerational Learning and Volunteering* [online]. ENIL, Neuvedeno [vid. 2018-05-28]. Dostupné z: http://www.enilnet.eu/Dossier_ENIL_EN2.pdf

Evropská komise. *Eurobarometer Report: Active Ageing* [online]. EK, 2012 [vid. 2018-03-20].

Dostupné z: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb_special_379_360_en.htm

Evropská komise. *Towards a Europe of All Ages: Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity* [online]. Brusel: EK, 1999 [vid. 2018-04-18].

Dostupné z: http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/com221_en.pdf

FINN, Caroline a Thomas SCHARF. *An overview of intergenerational programmes in Ireland* [online]. Irish Centre for Social Gerontology, 2012 [vid. 2018-05-28].

Dostupné z: https://aran.library.nuigalway.ie/bitstream/handle/10379/4228/Finn_%26_Scharf_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y

HANMORE-COWLEY, Marie a Thomas SCHARF. Intergenerational Learning:

Collaborations to Develop Civic Literacy in Young Children in Irish Primary School. *Journal of Intergenerational Relationships* [online]. 2017, 16 (1), s. 104–122 [vid. 2018-06-18]. ISSN 1535–0932.

Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15350770.2018.1404421?af=R&journalCode=wjir20>

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava a ŠTÍPKOVÁ Martina. Typologie prarodičovství v české společnosti – faktory ovlivňující zapojení prarodičů do péče o vnoučata. *Naše společnost* [online]. 2014, 12 (1), s. 15–26 [vid. 2018-03-31]. ISSN 1214–438X.

Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a1758/f28/Typologie%20prarodicovstvi%20v%20ceske%20spolecnosti%20.pdf

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. Demografické stárnutí populace – výzvy, rizika a příležitosti. In: *Stárnutí populace jako výzva: age management a postavení lidí 50+ ve společnosti a na trhu práce*. Praha: Alternativa 50+, 2014, s. 8–13. ISBN 978–80–905711–0–5.

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. Proměny prarodičovství v kontextu představ aktivního stáří. In: HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava a kol. *Problémy ohrožených skupin, Mezigenerační vztahy v rodině* [online]. Olomouc: UPOL, 2010, s. 11–27 [vid. 2018-30-31]. ISBN 978–80–244–2483–5.

Dostupné z: http://oldwww.upol.cz/fileadmin/user_upload/Veda/AUPO/Sociologica-Andragogica_2009.pdf

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012. ISBN 978–80–7262–900–8.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978–80–87109–19–9.

HATTON-YEO, Alan. *The Eagle Toolkit for Intergenerational Activities* [online]. EAGLE, 2008 [vid. 2018-05-28]. Dostupné z: https://cdn.uclouvain.be/public/Exports%20reddit/aisbl-generations/documents/DocPart_Method_EagleToolkit.pdf

HATTON-YEO, Alan a Toshio OHSAKO. *Intergenerational Programmes: Public Policy and Research Implications an Intergenerational Perspective* [online]. UNESCO Institute for Education, 2000 [vid. 2018-05-28]. Dostupné z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001280/128018e.pdf>

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80–7367–040–2.

HERNANDEZ, Carmen a Marta GONZALEZ. Effects of Intergenerational Interaction on Aging. *Educational Gerontology* [online]. 2008, 34 (4), s. 292–305 [vid. 2018-05-01]. ISSN 1521–0472. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=ab9b78ca-bc53-4655-a7b8-be0620706d02%40sessionmgr101&vid=8&hid=119>

HERRMANN, Scott, Athanasia SIPSAS-HERRMANN, Mary STAFFORD a Nancy HERRMANN. Benefits and risks of intergenerational program participation by senior citizens. *Educational Gerontology* [online]. 2005, 31 (2), s. 123–138 [vid. 2018-04-15]. ISSN 1521–0472.

Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=ab9b78ca-bc53-4655-a7b8-be0620706d02%40sessionmgr101&vid=5&hid=119>

HORÁKOVÁ, Karolína, Anna ŠUJANOVÁ a Lucie VIDOVIČOVÁ. Mezigenerační vztahy a programy pro jejich kultivaci. In: ŠTĚPÁNKOVÁ, Hana, Cyril HÖSCHL a Lucie VIDOVIČOVÁ. *Gerontologie: současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Karolinum, 2014, s. 265–283. ISBN 978–80–246–2628–4.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 978–80–7178–535–0.

JARROTT, Shannon. Where Have We Been and Where Are We Going? Content Analysis of Evaluation Research of Intergenerational Programs. *Journal of Intergenerational Relationships* [online]. 2011, 9 (1), s. 37–52 [vid. 2018-06-01]. ISSN 1535–0932. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15350770.2011.544594#aHR0cDo vL3d3dy50YW5kZm9ubGluZS5jb20vZG9pL3BkZi8xMC4xMDgwLzE1MzUwNzcwLjIwMTEuNTQ0NTk0P25lZWRYBY2Nlc3M9dHJlZUBAQAQDA=>

JARROTT, Shannon. *Tried and True: A Guide to Successful Intergenerational Activities at Shared Site Programs* [online]. Generation United, 2007 [vid. 2018-06-04]. Dostupné z: <https://s3.amazonaws.com/pushbullet-uploads/ujzNDwQrsR2-lwTZVh9XzpO2KpViVzhCua55liDV0Dyg/tried%20and%20true.pdf>

KABÁTEK, Aleš. Generace. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 11. 1. 2018, nestránkováno [vid. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Generace>

KAMANOVÁ, Lenka, Kateřina PEVNÁ a Milada RABUŠICOVÁ. O mezigeneračním učení a mezigeneračních programech v knihovnách. *Proinflow* [online]. 2016, 8 (2), s. 43–52 [vid. 2018-06-02]. ISSN 1804–2406. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/proinflow/article/view/1530>

KAPLAN, Matthew. *School-based Intergenerational Programs* [online]. UNESCO Institute for Education, 2001 [vid. 2018-05-28]. Dostupné z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0020/002004/200481e.pdf>

KEUHNE, Valerie a Caroline COLLINS. Observational Research in Intergenerational Programming. *Journal of Gerontological Social Work* [online]. 1997, 28 (3), s. 183–193 [vid. 2018-05-28]. ISSN 1540–4048. Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J083v28n03_03?journalCode=wger20

KEYES, Corey a Shane LOPEZ. Toward a Science of Mental Health. In: SNYDER, Charles a Shane LOPEZ. *Handbook of positive psychology* [online]. Oxford: Oxford Press, 2001, s. 45–55 [vid. 2018-06-02]. ISBN 978-019-5135-33-6. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=2Cr5rP8jOnc&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

KINNEVY, Susan a Nancy MORROW-HOWELL. Perceived Benefits of Intergenerational Tutoring. *Gerontology & Geriatrics Education* [online]. 2000, 20 (2), s. 3–17 [vid. 2018-05-28]. ISSN 1545-3847.

Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J021v20n02_02?journalCode=wgge20

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0978-2.

KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2456-0.

KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Zpráva o rodině* [online]. Praha: VÚPSV, 2017 [vid. 2018-03-31]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31403/Zprava_o_rodine_2017.pdf

LUSSO CESARI, Vittoria. *Prarodiče, rodiče a vnoučata: o emočních, vztahových a komunikačních úskalích*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0003-1.

MARKENT. Zaměstnávání starších osob – organizace. In: KOTÍKOVÁ, Jaromíra a Jiří REMR. *Podpora zaměstnávání starších osob* [online]. Praha: VÚPSV, 2007, s. 1–50 [vid 2017-10-23]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_remr.pdf

Mezi námi. *Výroční zpráva 2017* [online]. Praha, 2018 [vid. 2018-06-05]. Dostupné z: http://mezi-nami.cz/wp-content/uploads/2018/06/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD-zpr%C3%A1va-2017_6MB.pdf

Mezi námi. *Program Přečti*. In: mezi-nami.cz [online]. 2017 [vid. 2018-06-15]. Dostupné z: <http://mezi-nami.cz/cs/seniori/program-precti/>

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 978-80-86429-87-8.

MPSV. *Příprava na stárnutí v České republice*. In: mpsv.cz [online]. 2017 [vid. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31767>

MPSV. *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013–2017: Aktualizovaná verze k 31. 2. 2014* [online]. MPSV, 2014 [vid. 2018-04-18]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/20851/NAP_311214.pdf

MSK. „*Hodinového vnuka*“ *chtějí další města a obce*. In: msk.cz [online]. 4. 4. 2018 [vid. 2018-06-06]. Dostupné z: https://www.msk.cz/cz/socialni_oblast/_hodinoveho-vnuka_-chteji-dalsi-mesta-a-obce-112050/

NEWMAN, Sally a Alan HATTON-YEO. Intergenerational Learning and the Contributions of Older People. *Ageing Horizons* [online]. 2008, 8, s. 31–39 [vid. 2018-05-28]. ISSN 1746–1081. Dostupné z: <http://riolis.ipleiria.pt/files/2011/03/Intergenerational-Learning-and-the-Contributions-of-Older-People.pdf>

NEWMAN, Sally. The United States. In: HATTON-YEO, Alan a Toshio OHSAKO. *Intergenerational Programmes: Public Policy and Research Implications an Intergenerational Perspective* [online]. UNESCO Institute for Education, 2000, s. 57–65 [vid. 2018-05-28]. Dostupné z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001280/128018e.pdf>

PŘIBYL, Hugo. *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf, 2015. ISBN 978–80–7345–437–1.

RABUŠICOVÁ, Milada, Karla BRŮCKNEROVÁ, Lenka KAMANOVÁ, Petr NOVOTNÝ, Kateřina PEVNÁ a Zuzana VAŘEJKOVÁ. *Mezigenerační učení: teorie, výzkum, praxe*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978–80–210–8460–5.

RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. Mezigenerační učení v prostředí komunit: koncept a mapování výzkumného terénu. *Studia paedagogica* [online]. 2014, 19 (1), s. 103–124 [vid. 2018-05-28]. ISSN 2336–4521. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/707/808>

RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. Čas a věk hraje roli: Tři generace v kurzech. *Studia paedagogica* [online]. 2010, 15 (1), s. 125–146 [vid. 2018-05-29]. ISSN 2336–4521. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/101/204>

ŠTYGLEROVÁ, Terezie, Michaela NĚMEČKOVÁ a Miroslav ŠIMEK. *Stárnutí se nevyhneme*. In: czso.cz [online]. 20. 12. 2014 [vid. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ea002b5947>

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978–80–7367–313–0.

TEATER, Barbra. Intergenerational Programs to Promote Active Aging: The Experiences and Perspectives of Older Adults. *Activities, Adaptation & Aging* [online]. 2016, 40 (1), s. 1–19 [vid. 2017-06-24]. ISSN 1544–4368. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01924788.2016.1127041#aHR0cDovL3d3dy50YW5kZm9ubGluZS5jb20vZG9pL3BkZi8xMC4xMDgwLzAxOTI0Nzg4LjIwMTYuMTEyNzA0MT9uZWVkQWNjZXNzPXRydWVAQEAw>

TRUSINOVÁ, Romana. *Ageismus mezi mladými lidmi a seniory v České republice: Jací jsou a co proti sobě mají?* [online]. 2014 [vid. 2018-03-29]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/161924>. Vedoucí práce Klára Plecítá.

TRUSINOVÁ, Romana. Ageismus a mezigenerační vztahy. In: VLACHOVÁ, Klára a kol. *Hodnoty, postoje, chování: Česká republika 2002-2012 : sociální report projektu European Social Survey*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2013, s. 27–44. ISBN 978–80–7330–224–5.

UHLENBERG, Peter a Bradley HAMMILL. Frequency of grandparent contact with grandchild sets: Six factors that make a difference. *The Gerontologist* [online]. 1998, 38 (3), s. 276–285 [vid. 2018-03-31]. ISSN 0016–9013. Dostupné z: https://www.academia.edu/16338831/Frequency_of_Grandparent_Contact_With_Grandchild_Sets_Six_Factors_That_Make_a_Difference

United Nations. *Report on the World Social Situation* [online]. New York: UN, 2001 [vid. 2018-07-01]. Dostupné z: <http://www.un.org/esa/socdev/rwss/docs/2001/5%20Generations.pdf>

United Nations. *World Population Ageing* [online]. New York: UN, 2015 [vid. 2018-05-28]. Dostupné z: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007. ISBN 978–80–246–1318–5.

VIDOVIČOVÁ, Lucie, Lucie GALČANOVÁ a Marcela PETROVÁ KAFKOVÁ. Význam a obsah prarodičovské role u mladých českých seniorů a senierek. *Sociologický časopis* [online]. 2015, 51 (5), s. 761–782 [vid. 2018-03-31]. ISSN 2336–128X. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/605c3e46102555aee92a3a2da397b8280cbf47e3_15-5-05Vidovicova19.indd.pdf

VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Stárnutí, věk, diskriminace: nové souvislosti*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2008. ISBN 978–80–210–4627–6.

VIDOVIČOVÁ, Lucie a Ladislav RABUŠIC. *Věková diskriminace: ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh* [online]. Praha, Brno: VÚPSV, 2005 [vid. 2018-03-20]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_158.pdf

WHO. *Ageism*. In: who.int [online]. 2018 [vid. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.who.int/ageing/ageism/en/>

WHO. Mental health: a state of well-being. In: who.int [online]. 2014 [vid. 2018-05-28]. Dostupné z: http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/

WHO. *Proposed working definition of an older person in Africa for the MDS Project* [online]. WHO, 2012 [vid. 2018-05-28]. Dostupné z: <http://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/>

WHO. *WHOQOL: Measuring Quality of Life* [online]. Geneva: WHO, 1997 [vid. 2018-06-28]. Dostupné z: http://www.who.int/mental_health/media/68.pdf

ZAVÁZALOVÁ, Helena, Sylvie VOŽEHOVÁ, Vladimír ZAREMBA a Květuše ZIKMUNDOVÁ. *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80–246–0326–8.

7 Přílohy

7.1 Příloha A: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas s rozhovorem a jeho užitím

V rámci bakalářské práce s názvem „Přínosy mezigeneračních programů orientovaných na čtení dětem z pohledu participujících seniorů“, která je realizována na FF UK jste byl/a požádán/a o spolupráci.

Vaše účast na rozhovoru je zcela dobrovolná. Není Vaší povinností odpovědět na všechny otázky. Pro potřeby analýzy bude pořízen zvukový záznam rozhovoru. Nahrávání může být na Vaši žádost kdykoliv přerušeno. Celý rozhovor, nebo jen jeho části, budou přepsány do textové podoby a citovány v bakalářské práci Kateřiny Banýrové. Protože si nesmírně vážím Vaší ochoty spolupracovat, budu důsledně respektovat jakékoli omezení, které pro využití záznamu uložíte.

Zvolte, prosím, jednu z následujících možností.

Souhlasím, aby byl rozhovor pro účely výzkumného zpracování použit bez zvláštních úprav. V případě, že jeho části budou citovány v publikovaných materiálech, lze uvádět mé jméno.

Souhlasím, aby byl rozhovor pro účely výzkumného zpracování použit bez zvláštních úprav. Nepřeji si však, aby bylo v souvislosti s případnými citacemi tohoto rozhovoru v publikovaných materiálech uváděno moje jméno.

Datum rozhovoru: .....

Jméno výzkumnice: .....

Podpis výzkumnice: .....

Vaše jméno: .....

Váš podpis: .....